

**משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
אגף א' לפיתוח פדגוגי
הפיקוח על תכניות לימודים ייחודיות**

שם ביה"ס/המוסד: מבשרת ברוך חדרה

שם התכנית הייחודית: תורת חיים

תחום הדעת: יהדות

מספר יחידות הלימוד: 5

סמל מוסד: 344200

"תורת זי"ם"

("יהדות במ"ד")

**- תכנית לימודים בין-תחומית ייחודית –
אושרה להפעלה החל בתשס"ט**

על-ידי

הפיקוח על תכניות הלימודים הייחודיות באגף לתכנון ולפיתוח תכניות לימודים
- עדכון לתשע"ג -

תוכן העניינים

עמ'	
2.....	א. הרקע לתכנית
3.....	ב. התפיסה הרעיונית של התכנית
3.....	1. תכנית בין-תחומית
4.....	2. מיקוד המשנה החינוכית של החמ"ד (החברה וצרכיה)
4.....	3. הלומדים וצרכיהם
5.....	4. המורה ותפקידו
5.....	5. הבהרת ייחודיותה של התכנית
6.....	6. מטרות-על של התכנית
6.....	ג. שיטות הוראה – למידה
9.....	ד. הערכת ההישגים : עקרונות מנחים, כלי ההערכה, מתכונת הצבירה והיקף שעות..
9.....	- עקרונות מנחים
9.....	1. כלי ההערכה
9.....	(א) מטלת ביצוע
10.....	(ב) שיקוף פרק/פרקי לימוד
	(ג) בחינה
10.....	(ד) שיקוף בחינה
11.....	(ה) הליכות למידה
12.....	- מתכונת הצבירה של הערכת ההישגים
13.....	- למידה אישית מודרכת וסך הכל של היקף השעות
13.....	ה. פירוט תוכני הלימוד על-פי הנושאים
14.....	1. אני ואלוקי
19.....	2. אני עצמי
33.....	3. אני והזולת
39.....	4. משפחה
56.....	מקורות

"תורת חיים"

הצעה לתכנית לימודים ייחודית

א. הרקע לתכנית

התכנית הייחודית "תורת חיים" נגזרת מסדרת המלצות מרכזיות של ועדת "תורת חיים" בנושאים הנוגעים לחינוך העל-יסודי הדתי. הוועדה פעלה בשנים התשס"ב- התשס"ה ובראשה עמד הרב יעקב אריאל שליט"א וקברו בה שישים חברים, רבנים ומחנכים. סיכום דיוני הוועדה והמלצותיה פורסמו בחוזר מנהל החינוך הדתי (חוזר מיוחד התשס"ה/2).

התכנית הייחודית המוצעת בהמשך הדברים נגזרת, בין היתר מהמלצות הוועדה הנ"ל. מורים, נציגי 17 בתי-ספר על-יסודים (חטיבה עליונה), התכנסו בתחילת שנת הלימודים התשס"ח להשתלמות בהיקף של 168 שעות ובמסגרתה פתחו את התכנית. בתכנית ניתן ביטוי, מחד גיסא, למטרות החינוך הדתי כפי שהן מנוסחות בתכניות הלימודים הרשמיות השונות של לימודי הקודש, ומאידך גיסא, לרחשי הלב של תלמידיהם, שהם הלומדים שמאפייני הרקע הסביבתי שלהם הם ייחודיים. מבין המשתלמים הפעילו את התכנית במחזור כיתות י' בתשס"ט – 12 בתי-ספר, תשעה מתוכם כתכנית ייחודית מאושרת לבגרות במסגרת "בחירה נוספת". ושלושה – כתכנית פנים בית-ספרית. שני מחזורים נוספים של משתלמים משנים עשר בתי-הספר ומורים מבתי-ספר נוספים השתתפו בהשתלמות בתשס"ט ובתש"ע והמשיכו בפיתוח חומרי למידה לתכנית. בתשע"ב הגיע מספר בתי-הספר המשתתפים ל-20.

ועדת היגוי בראשותו של הרב יעקב אריאל ליוותה את פיתוח התכנית ואת הפעלתה בשנה הראשונה.

צוות ריכוז מנחה את המורים בפיתוח התכנית במסגרת ההשתלמות וביישומה הלכה למעשה. לצד הצוות פועל יועץ תכנים: הרב אלישע אבינר.

במהלך התשס"ט אושרה התכנית על-יד הרשויות במשרד החינוך המוסמכות לכך כתכנית מאושרת במסגרת חוקת הזכאות לבגרות וכמקצוע שבקבוצת מקצועות "הבחירה הנוספת". לצורך זה נקבעה הכותרת של שם המקצוע כ"יהדות ממ"ד".

בינתיים הוחלט על סיום המתכונת הנוכחית של התכנית תוך פעילות מתאימה של שילוב נושאים מתוכה במקצועות הקודש המתאימים. בשלב הזה שולב הנושא "אני עצמי (מידות)" במקצוע "מחשבת ישראל" והנושא "משפחה" מצוי בתהליך שילוב בתושבע"פ.

בתשע"ג תילמד התכנית בכיתות י"ב של בתי-הספר המשלימים את הפעלת התכנית.

ב. התפיסה הרעיונית של התכנית

1. תכנית בין-תחומית

התכנית המוצעת היא תכנית בין-תחומית. התכנית מורכבת בעיקר מתכנים מתחומי הדעת של לימודי הקודש הנלמדים בחמ"ד: מקרא; תושבע"פ; הלכה ומחשבת ישראל. להרחבה משולבות בתכנית יצירות ספרות בהיקף מצומצם.

בנוגע לאפיון הבין-תחומי של לימודי הקודש מציין אייזנברג (התשנ"א): "מדעי היהדות ארוגים ושזורים זה בזה, ועל כן למרות היותם שונים במערכת התכנים, בדרכי הראיות ובהסקת המסקנות, עדיין דרכי החשיבה של תחום אחד משפיעים על דרכי החשיבה של התחומים האחרים" (שם, עמ' 58). מכאן עולה שבשונה מהבנייה אינטגרטיבית של תחומי דעת שונים אחרים, שבה המיזוג הוא בין דיסציפלינות הרחוקות זו מזו - הרי שבהצעה זו, הנוגעת ללימודי הקודש, הסמיכות היא גדולה.

בפיתוח הצעת התכנית הזאת הסתייענו ברעיונות ובעקרונות העולים מעבודתנו המקיפה של הצוות הבין-תחומי שבאגף לתכנון ולפיתוח תכניות לימודים (גרינצויג ורובינשטיין, התשס"ג), להלן אחדים מן הרעיונות והעקרונות, והנגזר מהם ביחס לתכנית "תורת חיים":

- א. הגדרת נושא הלמידה האינטגרטיבית- המשלבת, תוך הבחנה בין הגישה הרב – תחומית ובין הגישה הבין- תחומית, שעל אודותיה נאמר: "כאן שזורים זה בזה גופי הידע ודרכי החשיבה ממקצועות שונים. במרכז הלימוד עומד הנושא או המיומנות השייכים לגופי ידע או לדרכי חשיבה ממקצועות או מתחומים שונים. המקצועות המזינים אינם עומדים כמקצועות לעצמם" (שם, עמ' 30). בתכנית "תורת חיים" יש שילוב של תחומי הדעת שבלימודי הקודש.
- ב. "למידה בין-תחומית אינה באה במקום הדיסציפלינות. כדי לשלב בין דיסציפלינות צריך ללמוד למידה דיסציפלינרית" (שם, שם). בהקשר הזה יצוין שתכנית "תורת חיים" נלמדת אך ורק בחטיבה העליונה לאחר למידה דיסציפלינרית מתמשכת בבית-הספר היסודי ובחטיבת הביניים ובמקביל ללימוד המקצועות האלה בחטיבה העליונה. ובהיותה תכנית בחירה אין היא מחליפה מקצוע לימוד אחר כלשהו.
- ג. על חשיבותה של הלמידה האינטגרטיבית: "החשיבות בלמידה אינטגרטיבית היא לא רק בעצם לימוד הנושא החדש אלא בעצם תהליך הלמידה האינטגרטיבי, למידה המצריכה ראייה של השלם המורכב מחלקים, אבל כאמור השלם במקרה זה הוא יותר מסך כל החלקים המרכיבים אותו" (שם, עמ' 30 – 31). כאמור לעיל בנוגע לאפיון הבין- תחומי של לימודי הקודש, שבמהותם הריהם משולבים זה בזה, עיבודם הנוסף במתכונת הבין-תחומית מעצים את הפוטנציאל הקוריקולרי והחינוכי של תכנית "תורת חיים".
- ד. מבין חמשת המודלים השונים של אינטגרטיביות שאותם מציע הצוות הבין-תחומי (מקצוע "טהור"; מקצוע דיסציפלינרי; גרעין השוויון – דגם רב-תחומי; דגם המרכז – הנושא הממקד, הבין- תחומי, (ראו שם, עמ' 31- 33) נבחר לתכנית "תורת חיים" – "דגם המרכז – הנושא הממקד הבין-תחומי".

כך מגדיר הצוות הבין-תחומי את אפיון הדגם שנבחר: "בדגם זה אין מלמדים דיסציפלינה מוגדרת אלא יוצאים מתוך היגד או מתוך נושא משותף, אשר טוב יהיה אם ינוסח בצורה דיאלקטית שאלת ניסוח הנושא איננה רק בעיה סמנטית, ניסוח הנושא חייב להיות מגרה, מתחום ההתעניינות של התלמידים. במקרה זה בודקים את התרומה שכל אחת מן הדיסציפלינות יכולה לתרום לראיית הנושא על כל היבטיו וללימודו. בדגם זה נעזרים בדיסציפלינות השונות ולומדים את כלל הנושא כנגזר מתוך ומקשרים את הדיסציפלינה לנושא העל. כך מתהווה אט-אט התצורה, ומתבהרת התמונה של הנושא הנדון, תמונה חדשה לחלוטין. בדרך זו אפשר לבחור נושא כמו 'מחלוקת' ולבדוק היכן הוא עולה בתחומי הלימוד השונים ובאילו הקשרים הוא עולה, ולטפל בו לגווניו כנושא-על". (שם, עמ' 33).

ה. התכנית היא בהיקף של 5 יח"ל (450 שעות) ובה שלושה נושאים, על-פי הפירוט שלהלן:

1. אני ואלוקי - 2 יח"ל – 180 שעות
2. אני עצמי (מידות) - 2 יח"ל – 180 שעות
3. אני והזולת - 1 יח"ל - 90 שעות
4. משפחה - 1 יח"ל - 90 שעות או 2 יח"ל – 180 שעות
(הנושא "משפחה" הוא לבחירה: בהיקף של יחידת לימוד אחת – במקום הנושא "אני והזולת", ובהיקף של שתי יחידות לימוד – במקום אחד משני הנושאים: "אני ואלוקי" או "אני עצמי (מידות)")

2. מיקוד המשנה החינוכית של מערכת החינוך הדתי (החברה וצרכיה)

תכנית "תורת חיים" מבטאת את היסודות המרכזיים של משנת החינוך הדתי, אלה מקצת היסודות:

א. וְזֹאת הַמִּצְוָה הַזֹּקֵקִים וְהַמְשִׁפְטִים אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֱלֹהֵיכֶם לְלַמֵּד אֶתְכֶם לַעֲשׂוֹת בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ, לְמַעַן תִּירָא אֶת ה' אֱלֹהֵיךָ לְשִׁמּוֹר אֶת כָּל זִקְתֶּיךָ וּמִצְוֹתָיו... (דברים ו. א – ב).

תכליתו של לימוד תורה הוא ללמוד, לעשות, לירא את ה' ולשמור את חוקותיו.

ב. התורה שבכתב, שניתנה לישראל מפי הגבורה, ופירושה בתורה שבעל-פה, וכן - ההלכה שהתגבשה מתוך אמונת חכמים – הם המקור להתנהגות היחיד ולנוהלי החברה בישראל ויסוד לתרבות העם. כל אלה, כשלמות וכמקשה אחת, מקנים לתורה ולמצוות משמעות רלוונטית, שאותה מבקשת תכנית "תורת חיים" להדגיש.

ג. במסמך "קווים מנחים למדיניות החינוך הממלכתי-דתי", שפרסם מנהל החמ"ד בשנת התשנ"ג, וגרסה מעודכנת בתשס"ח, נקבע, בין היתר, כדלקמן: "האמונה בהווייתו יתברך והשגחתו על ברואי עולם, והמחויבות לקיום מצוותיו, הן בסיס למשנת החמ"ד ואבני בוחן להזדהות עמה. החמ"ד יחנך לאמונה ולקיום מצוות בחיי יום-יום. החמ"ד יפעל לעיצוב התנהגותם הדתית ואורח חייהם של תלמידיו על-פי ההלכה, ויחתור לכך שמוריו ותלמידיו יהיו דוגמה ומופת בהליכותיהם ובאורח חייהם, בהאמינו שהתנהגות זו תקרין גם על כלל האומה" (עמ' – 16).

3. הלומדים (תלמידים ותלמידות)¹ וצרכיהם

המורים חברי קבוצת הפיתוח של התכנית, מפעיליה וממשיכי פיתוחה (בשנים התשס"ח – התש"ע) מייצגים את שלושת סוגי המוסדות העל-יסודיים הדתיים: בתי-ספר תיכוניים (ובכלל זה – מקיפים); ישיבות תיכוניות ואולפנות. מתוך כך אפשר לעמוד על המאפיינים של אוכלוסיית הלומדים במוסדותינו מבחינת המבנה המגדרי ומבחינת החתך הסוציו-כלכלי.

במגמה לזהות את "חפץ הלב" של התלמידים נערך, בהנחיית צוות הריכוז של התכנית, בחודש שקדם לתחילת השתלמות הפיתוח הראשונה (בתשס"ח) סקר צרכים ראשוני. הסקר התבסס על ריאיון מדגם מתלמידי כיתות י' במוסדות שנבחרו. כ"א מחברי קבוצת הפיתוח ריאיון ארבעה לומדים. נבחרו לומדים שרמות ההישג הלימודי שלהם הן: גבוה, בינוני והתחלתי, ומרואיין נוסף על-פי בחירת המורה המראיין/ המראיינת. הריאיון היה "חצי מובנה" והמרואיינים התבקשו להעלות נושאים מחיי יומיום המעניינים אותם ובהם הם סבורים שראוי לעסוק במסגרת לימודי הקודש. כמו-כן הוצגה בפני המרואיינים רשימת נושאים שביחס אליהם הם נתבקשו לחוות את דעתם. מסיכום ראיונות הלומדים ומדיון מסכם שנערך עלו הנושאים כמפורט בסעיף 1 ה' דלעיל (אני ואלוקי; אני עצמי; אני והזולת; משפחה). עם זאת יצוין שבדיון שקיימה ועדת ההיגוי הופנתה תשומת הלב לכך שבבחירת הנושאים יש הטיה לכיוון האישי, ואין ביטוי מספיק לצרכים ציבוריים ולאומיים. לפיכך, בפיתוח ארבעת הנושאים הוקדשה תשומת הלב לכך שבמסגרת הפנימית של כ"א מהנושאים ינתן, ככל האפשר, ביטוי גם לצרכים הציבוריים והלאומיים במתכונת של מעגלי התייחסות מתרחבים.

4. המורה ותפקידו

בתכנית הייחודית נתפס תפקיד המורה כמי שמלווה את הלומד על מנת לסייע בידו בהפנמת התודעה של היות התורה והמצוות בבחינת מורה דרך רוחני ומעשי כאחת. הסיוע החינוכי תומך בבחירת מסלול התפתחות אישי והתנהגותי העונה לזיהוי נטיות לב אישיות וציפיות החברה הסביבתית הדתית – ולמתן מענה מתאים לאלה.

¹ בהיות התכנית מיועדת לתלמידים ולתלמידות, הרי שבכל מקום שיש שימוש באחת משתי הלשונות (זכר או נקבה) – הכוונה היא לתלמידים ולתלמידות.

בעיקרו של דבר – המורה מתפקד כמנחה למידה וכמשתתף בה. עם זאת, המורה שומר על מעמדו כמייצג סמכות חינוכית – דתית. שתי הגדרות מנחות אותנו – זו של "המורה הטוב" וזו המגדירה את "אחריות המורה" בהקשר של "הוראה מחנכת ורצויה" (אדלר, התשס"ו):

המורה הטוב: "מורה יצירתי, המתחשב במציאות הרוחנית שתלמידיו נתונים בה ומבקש לקיים עמם דיאלוג באמצעות הלימוד"

אחריות המורה: "בעיקר בתחום של היחס לתלמיד: ראוי להדגיש את משמעות התורה בהכוננת החיים, הן החיים המעשיים (ידיעת ההלכה) והן החיים הרוחניים (התפעמות מנגיעה בחיים). המטרה: תחושה שדבר ה' משמעותי לחיים". (שם, עמ' 15).

כמורים למקצועות הקודש – בעלי הסמכה להוראת אחד או שני מקצועות מתוך תחומי הדעת המרכיבים את התכנית הבין-תחומית, ושליטה באחרים-מצויים בידי המורים הנבחרים להשתלמות ולהוראת המקצוע כלי הוראה וחינוך מתאימים שבאמצעות השתלמות ועל-ידי פיתוח אישי וגיבוש קבוצתי הם עומדים בהצלחה בהשגת יעדי התכנית. פיתוח אישי מושג מתוך הרחבת השליטה במגוון תכנים ורכישתם את הכלים הדידקטיים שמתחומי תהליך (תכנון; הוראה – למידה; הערכה), המתפתחים במערכת החינוך. הגיבוש הקבוצתי מוצא ביטוי בהשתלמות השנתית, כשבמסגרתה מתקיימות סדנאות למידה ועיבוד משותף של תכנית הלימודים. המהלך הזה יתבצע, בעז"ה, בתשע"ג במסגרת הפעילות של "לב לדעת".

5. הבהרת ייחודיותה של התכנית

כאמור, לימודי הקודש הנלמדים בחינוך העל-יסודי של החמ"ד הם מערך משולב במהותו (ראו סעיף 11 – תכנית בין-תחומית). התכנית "תורת חיים" נועדה להעצים את האפיון הזה. עם זאת הקרבה הגדולה ביותר היא ל"מחשבת ישראל". הקרבה הזאת מעוררת את הצורך בשמירה מרבית על הייחודיות של כ"א משתי התכניות: "מחשבת ישראל" ו"תורת חיים". בפיתוח התכנית ובדיוני ועדת ההיגוי ניתנת הדעת לנושא הזה.

אפשר לעמוד על ההבדלים בין שתי התכניות מתוך עיון במסמכים הנוגעים ל"מחשבת ישראל". מסמך רשמי של תכנית לימודים מצוי רק ביחס לחטיבת הביניים, טרם הוכן מסמך של תכנית לימודים לחטיבה העליונה אך מצויה רשימה של נושאים. מעיון בתכנית הלימודים לחטיבת הביניים ניתן לעמוד על עקרונות התכנית ועל הנחות היסוד שלה, מכאן עולה ההבחנה כדלקמן:

ב"מחשבת ישראל" העיסוק הוא ב"ספרות המחשבה היהודית לדורותיה, החל ברב סעדיה גאון עד ימינו" (ראו. תכנית הלימודים ב"מחשבת ישראל" לחטיבת הביניים עמ' 8 - מבוא). בתכנית "תורת חיים" הבין תחומיות כוללת גם, ובעיקר - את המקרא, התורה שבעל-פה וההלכה.

מעיון ברשימת הנושאים לחטיבה העליונה עולה הקבלה חלקית בנושא "התפילה". הנושא הזה הוא אחד מנושאי המשנה בנושא: "אני ואלוקי". כאן נפעל לתיאום מרבי שיעשה עם קבלת הפירוט של תכנית הלימודים ב"מחשבת ישראל" בנושא התפילה.

כמו- כן נראה שייחודיות נוספת של התכנית היא המבחר הגדול, באופן יחסי, של מקורות לבחירת המורים.

עם זאת, החל בתשע"ב מתבצע מהלך הדרגתי של שילוב נושאים מתוך נושאי "תורת חיים" במערך הלימודים של מחשבת ישראל.

6. מטרות – על של התכנית

פירוט מטרות אופרטיביות מובא בהמשך הדברים בזיקה לכ"א מנושאי הלימוד (ראו, "פירוט תוכני הלימוד על-פי הנושאים" - בסעיף ה'). להלן מובא לקט מצומצם של מטרות- על:

הלומדים:

- יזדהו עם התפיסה שהתורה היא תורת חיים המכוונת את כל מהלך חייהם.
- יכירו במקור האלוקי כבסיס לכלל מרכיביו של ארון הספרים היהודי.
- ישלטו במגוון מקורות ממכלול ספרותנו התורנית, הקשורים לתחומי המטרות שבהן עוסקת התכנית (כמובא בפירוט הנושאים שבסעיף ה' 1 – 4). השליטה תתבטא במכלול מדרג הרמות של תפקודי החשיבה והרגש.
- יבררו סוגיות מרכזיות השייכות לתחום מטרות התכנית, ויפתחו שיח עם המקורות לסוגיות האלה.
- ינתחו את המקורות השונים שיובאו בפניהם, ויציעו הסברים לצדדים שונים ושונים שבהם.
- יזהו בתכנית "תורת חיים" מערך שיקולי דעת המסייעים בפתרון בעיות מחיי היומיום.
- יחוו סיפוק והנאה מתכנית "תורת חיים" הנקנית גם ב"עמל תורה".
- יבינו מקורות שלא נלמדו – שהם רלוונטיים לתכנית, ויזהו את סוג המקורות.
- יעבדו נושא כללי תוך הסתייעות במקורות שנלמדו – והרחבתם.
- יפנימו את הערכים שברקע התכנית.
- יעבדו את ה' מתוך שמחה.

ג. שיטות הוראה – למידה

שיטות ההוראה – למידה תתבססנה, בעיקרו של דבר, על הגישה ההבנייתית ה"מדגישה את שליטתו של הלומד בהובלת תהליכי ההבניה והעיצוב של הידע, המושגים והמיומנויות" (בירנבוים, התשנ"ז, עמ' 18).

כמו-כן יושם דגש על –פיתוח תפקודי חשיבה ברמות שונות, תוך הדגשה של תפקודי חשיבה מסדר גבוה (זוהר, 1996)

על-פי עקרונות ההוראה המונחנת והרצויה (אדלר, התשס"ו):
 "קניין התורה יבוא דרך הלב והממד הרגשי. בזכות לימוד מעורר עניין ישאף התלמיד לחקור יותר ולהקיף עוד ועוד. הוא יפנים את משמעות הכתובים, והתורה תכבוש את מקומה במרכז המודעות שלו. ככל שייגדל ויתפתח, כך יתפשטו האמיתות הקנויות לו לכל חלקי הנפש".
 זאת יעשה בזהירות: "יש לפנות אל הרובד הרוחני שבאדם וגם לממדים השכליים, אך זאת רק לאחר שהתעורר העניין הפנימי בדיון האינטלקטואלי" (שם, עמ' 16)

בהוראה יודגשו היבטים של **אקטואליה ורלוונטיות**. על-פי אדלר (שם עמ' 12): "שני המושגים הללו כאחד באים לתווך בין הנלמד במקורותינו הקדומים לבין הלומד בן זמננו, ונועדו לקרב ביניהם. באמצעות **אקטואליזציה** המורה מבקש לתרגם את המושגים משפת העבר לשפת ההווה, ואילו מידת **הרלוונטיות** של השיעור מחברת בין עולם התוכן של חז"ל לבין עולם התוכן של הלומד. האקטואליות משביחה את הדידקטיקה, והרלוונטיות משאירה רושם בתודעת הלומד".

הרלוונטיות מציגה עקרונות כלליים, וכן - ערכים כגון: אחריות האדם למעשיו; עזרה

לנזקק; אהבת הארץ; מסירות למשפחה – ועוד. לאלה ניתן ביטוי במקורות השונים הנלמדים בתכנית "תורת חיים" וכוחם יפה לעולמו של הלומד הנפגש בהם בחיי היומיום.

היבט מרכזי בתכנית הוא **היבט ההפנמה** של תוכני הלימוד תוך התייחסות להיבטים אמוניים.

כדוגמה לכיוון הפעילות המתפתחת מובאים בטבלה שלהלן נושאים הנוגעים לדרכי הוראה – למידה, שאותם רוכשים המורים בהשתלמות, ואלה משולבים על ידם, הלכה למעשה, במהלכי ההוראה.

פירוט	הנושא
כל משתתף מתבקש לבחור תמונה המשקפת את השקפתו החינוכית. כל אחד מראה את התמונה שאותה בחר. לפני שהוא מסביר לכולם את הבחירה, חלק מהקבוצה מגיב ואומר את מה שהוא רואה בתמונה. אחר כך, מי שבחר את התמונה מסביר את בחירתו, תוך התייחסות גם לדברים שנאמרו מפי חברי הקבוצה.	השקפה חינוכית דרך תמונות.
פעילות דומה, אולם הפעם מחולקים טקסטים קצרים שונים, מתוכם כל אחד בוחר טקסט המשקף אותו כלומד. ההמשך כנ"ל.	השקפה חינוכית דרך טקסטים.
קריאת בראשית כז, יש לבחור דמות אחת מהפרק (יצחק, עשו, יעקב רבקה) ולהפנות אליה שלוש שאלות בכתב. מערבבים את נוסח השאלות וכל משתתף מתבקש לבחור באופן אקראי את אחד הנוסחים ולהשיב על השאלות בגוף ראשון בכתב.	הזדהות עם דמות מקראית.
אחרי לימוד קצר בנושא עשרת הדיברות: לו יציור שחברי הקבוצה נוטלים חלק במעמד מתן תורה, וזכו לקבל את הלוחות, כשבצד האחר דיבר אישי. מה היה כתוב שם?	דמיון מודרך (מעמד נשגב).
פעילות בנושא הגשם. לימוד קצר, ציור מפתחות הגשמים. חלוקת דף מקורות (חוני, אבא חלקיה, חנן המתחבא, ר' תנחומא) לבחור אחת מהדמויות, לדמיין אותה, את אופיה, מראה, תדמיתה. מה יש בה שבכוחה להוריד גשמים? אמר ר' אימי...לוחשי לחישות הן. עמדתם קרוב לאותה דמות שאותה בחרתם, שמעתם את לחישתה, מה שמעתם?	אמפתיה ביחס לדמות בעלת כוחות מיוחדים.
(1) 'מה נשמע' קבוצתי. כל אחד אומר מה שלומו, בעזרת מילה וצבע של מטפחת (מטפחות בצבעים שונים זמינות למשתתפים) (2) לימוד של קטע מה"שפת אמת" (3) דיון קצר בעקבות הלימוד (4) עבודה על מושג ההודאה: כל משתתף מקבל את תפילת 'אילו פינני עם דגשים אחדים. לדוגמה, לכתוב את 'שירת היים', לכתוב את 'רינת הגלים' וכד'. אפשר להוסיף ציור על כך (5) כל משתתף מציג את דבריו ומצטרף לזה צבע של מטפחת (6) השוואה בין המקום ממנו יצאנו- 'מה נשמע' קבוצתי לעומת המקום של התודה שאינו מספיק.	סדנה לקראת חנוכה - מושג ההודאה
כל קבוצה מתבקשת לבחור פרק סיפורי/ פרק חוק/ משנה, שאותו/אותה היא מציגה בפני הקבוצה. תיאטרון קריאה הינו פעילות של קריאת טקסטים, ללא הוספת מילים, ללא תלבושות, ללא תפאורה, וכמעט ללא תנועה. המשחק הוא בקריאה המעניקה פרשנות ע"י חזרות, הדגשות, חלוקת התפקידים.	תיאטרון קריאה בפרקים סיפוריים/ בפרקי חוק/ במשניות.
כל משתתף מקבל דף ורושם בראשו את המילה ראש ומתבקש לכתוב שלוש תכונות המתקשרות למילה ראש . כותבים את המילה עין , ומפרטים שלוש תכונות שלה. וכן לרשימת האברים הבאה: (כל פעם להזכיר אבר אחד): אוזן; צוואר; פה; לב; יד; רגל; צלע. חלוקת צילום של המדרש "החסר", משלימים את המדרש ממלאי התכונות שנרשמו, קריאת המדרשים שנוצרו בפני הקבוצה. חוזרים על הרשימה של התכונות שיוחסו לצלע. רשימת התכונות על הלוח.	השלמת פערים במדרש (בריאית האישה) – בראשית רבה, פרשה ח ד"ה ר' יהושע).

<p>מוסיפים גם את מה שהמדרש מייחס לצלע. שימת לב לכך שבמדרש אין התייחסות לבגדים. הוא אומר על צניעות משהו הרבה יותר רחב. המדרש אומר שהצניעות נקבעה והוטבעה באשה עוד בעצם בריאתה. היא נבראה מהצלע "שהוא צנוע באדם, אפילו בשעה שאדם עומד ערום אותו המקום מכוסה." העיסוק הוא על ציר של גילוי וכיסוי, פנים וחוץ. ממשיכים עם המדרש:</p> <p>צילום של המדרש המלא. (רבי יהושע דסכנין בשם ר' לוי אמר ויבן כתיב, התבונן מאין לבראתה אמר לא אברא אותה מן הראש שלא תהא מיקרת ראשה, לא מן העין שלא תהא סקרנית, ולא מן האוזן שלא תהא צייתנית, ולא מן הפה שלא תהא דברנית, ולא מן הלב שלא תהא קנתנית, ולא מן היד שלא תהא ממששנית, ולא מן הרגל שלא תהא פרסנית, אלא ממקום שהוא צנוע באדם)</p> <p>לימוד בחבורות קטנות. שיתוף במחשבות ותחושות שעלו בקבוצות הלימוד. מהי צניעות? השורש צ.נ.ע מוזכר בתנ"ך פעמיים בלבד. מיכה ו': "...כי אם עשות משפט ואהבת חסד והצנע לכת עם א-לוהיך" משלי יא: "בא זדון ויבוא קלון ואת צנועים חכמה" ננסה לעבות את המושג צניעות</p> <p>הצלע היא דבר פנימי וכך נראה לנו להתייחס למושג צניעות כמושג העוסק במתח שבין פנים וחוץ. קיום דיון על המתח הזה. האם יש מתח? במה הוא מתבטא? מהן דרכים להתמודד עמו? מה מקורו? להמחיש דיון בין פנים לחוץ וכדו'.</p>	<p>נגיעות אישיות בפרשנות (מקרא - מגדל בבל/ משנה- פסח מצה ומרור). התפתחות אישית.</p>
<p>מגדל בבל- סימון 3 מילים מרכזיות. שאותן מגדירים מילוני, רושמים אסוציאציות, מסמילים אותן, ולבסוף מחפשים את חטא דור הפלגה לאור התהליך (היכן הפירוש הזה פוגש אותי במקום האישי שלי).</p> <p>לקראת פורים. הילד שהייתי כותב אלי מכתב. כל משתתף מתבקש להביא תמונת ילדות. לנסות להיזכר בילד שהוא היה, ואז מתוך "נעליו" של הילד: הילד שהייתי - כותב מכתב אלי כמבוגר (בשלב הבא, המבוגר עונה בשתי שורות).</p>	<p>לקראת שבועות 'כפה עליהם הר כגיגית' - תרגיל בכלים של פסיכודרמה</p>
<p>לימוד קצר של דף המקור; תרגיל של כל אחד עם עצמו: קצת דמיון מודרך, אנו כולנו וכן כל עמ"י היינו במעמד הר סיני, 50 יום לאחר יציאת מצרים, אימה ופחד. אתם מסתכלים סביבכם ופוגשים דמות אחת שהייתה שם. אולם אתם מבחינים כי קשה לה לקבל את התורה. זו דמות שכופים אותה מסיבה זו או אחרת. כתוב מונולוג של אותה דמות. הדגמה בפסיכודרמה: היכרות עם הדמות, הבנת הקושי שלה, הזמנת דמות נוספת שאליה אפשר להפנות שאלות, וקיום דיאלוג בין שתי הדמויות.</p>	<p>לקראת שבועות 'כפה עליהם הר כגיגית' - תרגיל בכלים של פסיכודרמה</p>
<p>כתיבה בעקבות מדרשים-רבי עקיבא ורחל. הבאת המדרש (ספר האגדה או מקור). א. קריאת האגדה עד 'לסוף שתיים עשרה שנה' (אפשר להשמיע את השיר בביצועה של רבקה זוהר). ב. המשתתפים מתבקשים להיכנס לדמותה של רחל, העוזבת את הבית בעקבות אהבתה לעקיבא הרועה, ומגיעה למתבן שבו היא חיה בשנים שבהן ר' עקיבא לומד תורה. לילה אחד, על משכבה מתהפכת מצד לצד, אינה נרדמת, מחשבותיה לוקחות אותה לבית אביה. היא קמה, נוטלת דף ועט וכותבת מכתב למישהו מבני ביתה: לאביה, לאימה, לאחיה, לאחותה או למי מהשוכנים בבית והקשורים למשפחה. המשתתפים כותבים את המכתב אותו כתבה רחל. ג. לערבב את המכתבים, כל משתתף בוחר מכתב, נכנס לדמות הנמען</p>	<p>אמפתיה ביחס לדמות מן המדרש.</p>

<p>וכותב תשובה לרחל. ניתן להמשיך באופנים אחרים : ד. ר' עקיבא רואה את המכתב אותו כתבה רחל, ומגיב לה. מה תגובתו? ה. לספר את סיומה של האגדה. כנ"ל : רשב"י ובנו במערה.</p>	
<p>א. המשתתפים מתבקשים להבהיר : מה היה בשבילם השיעור השנתי, מה הם לוקחים עמם (לטב ולמוטב). ב. סיכום בעזרת קלפים (מילים ותמונות) כל משתתף מתבקש לקחת שלושה קלפי תמונות ושלושה קלפי מילים. להתאים תמונה למילה, ולערוך בסדר שישקף את האתמול, היום והמחר. זאת, ביחס לתהליך שאותו עבר בהשתלמות, ולכתוב את הסיפור.</p>	<p>סיכום התהליך</p>

ד. הערכת ההישגים ; עקרונות מנחים, כלי ההערכה, מתכונת הצבירה והיקף שעות הלימוד

עקרונות מנחים

הערכת ההישגים בתכנית מופעלת על-פי העקרונות המנחים של שיטת ה"חלופות בהערכת הישגים" (ראו, בירנבוים, התשנ"ו, עמ' 42 – 45). אלה שני עקרונות מנחים מרכזיים של השיטה :

רב-שיטתיות : החלופות בהערכה הישגים הן מגוון שיטות להערכת הישגים תוך שימוש בכלי הערכה שונים. המגמה היא להקיף הערכה של מידת ההשגה בנוגע למירב מטרות הוראה בתחומי החשיבה, הרגש והאיכויות האישיות.
אלה כלי ההערכה בתשע"ג : מטלת ביצוע ; שיקוף פרק/ פרקי לימוד ; בחינה ; שיקוף בחינה ; מחוון להערכת "הליכות למידה".

רצף והמשכיות : הערכת ההישגים היא רצופה, מתמשכת ומצטברת.

עקרון הרב-שיטתיות מאפשר, מחד גיסא, הקפה של מירב מטרות הוראה, ומאידך גיסא מתן אפשרות לדרכי ביטוי שונות של תלמידים. עקרון הרב שיטתיות מחזק את מקומה של ההערכה המעצבת (הערכה לשם למידה) מול ההערכה המסכמת (הערכה של הלמידה), שהיא, בדרך כלל הדומיננטית בהקשר של בחינות הבגרות המקובלות.

להלן מובא פירוט של כלי ההערכה :

1. מטלת ביצוע

- מטלות ביצוע** : מטלות ביצוע הן משימות למידה המתבצעות במצבים אמיתיים, ככל האפשר, או בהדמיה של מצבים כאלה. מטלות הביצוע אמורות לבחון רמות חשיבה שונות, ובמקרים שבהם נבחרים סוגים מסוימים של מטלות הן מזמנות אפשרויות של ביטוי גם להיבטים רגשיים.

מטלות הביצוע יכולות להיות מגוונות וברמות מורכבות שונה, ומאפשרות הגשת תוצרים מסוגים שונים החל בתוצר כתוב (סיכום ראיונות ; עלון הסברה) דרך עבודה יצירתית (דגם ; מצגת מחשב ; סרט וידאו ; מיצג לתערוכה, אתר אינטרנט) וכלה בהצגה (נאום שכנוע ; ניהול ויכוח בפורום של רב-שיח).

מטלות ביצוע מאופיינות בכך שהן בעלות ערך ומשמעות אישית ורלוונטיות לסיטואציה טבעית ולמצואות יומיומיות.

להיערכות להכנת מטלת ביצוע, לפיתוחה ולכתיבתה יוקדשו מספר חודשים במחצית הראשונה של שנת הלימודים. התהליך יתבצע תוך ליווי קבוצתי על-ידי המורה. זאת ב"צמתים", שבהם ידווחו תלמידים על מהלך הביצוע והכתיבה – הדיווחים יתועדו בתלקיט. ביצוע המשימה הוא, בד"כ, פרטני, אך אפשרי ביצוע בזוגות (כעבודת צוות) בתנאי שכל יחיד מבצע חלק מובחן ומתבצע מיזוג בין שני הביצועים.

הערכת הביצוע כוללת את התהליך וגם את התוצר. להערכת מטלת הביצוע יוכן מחוון מתאים לסוג המטלה. (ראו באתר "לב לדעת" פירוט נוסף בנוגע למטלת ביצוע)

ודוגמאות למטלות ביצוע בצירוף מחוונים מתאימים).

2. שיקוף פרק/ פרקי לימוד

שיקוף הוא תהליך רפלקטיבי שבו הלומד סוקר מהלכי למידה הקשורים לאחד (או יותר) מפרקי הלימוד שאת לימודו/ לימודם הוא השלים. השיקוף מתבצע על-ידי שחזור וניתוח פעילויות הלמידה ותפקודי החשיבה שליוו את הלימוד, תוך צפיית התקדמות עתידית. בדף השיקוף: הצעת כותרות נוספות לפרק; מה הפיק(ה) הלומד(ת) מלימוד הפרק; במה הצליח(ה) באופן מיוחד; ניתוח מקורות שונים (שנלמדו ושלא נלמדו) והשוואתם. (ראו באתר "לב לדעת" פרטים נוספים בנוגע לשיקוף פרק לימוד)

להערכת השיקוף מוצע מחוון כוללני, שאלה רכיביו:

- יש תגובות לכל השאלות. (5%)

- ניכרת התייחסות של שיקול דעת וכובד ראש בעיבוד מקיף, כוללני וממצה (75%)

הערה: את הרכיב הזה יש צורך לפרק על-פי מספר השאלות ולהעריך כל שאלה בנפרד.

- מצויים מרכיבים של מקוריות ויצירתיות (10%)

- הגשה בצורה נאה ומסודרת. (5%)

- עמידה בלוח זמנים (5%)

רמה גבוהה – 81 - 100

רמה בינונית – 61 - 80

רמה התחלתית – 40 - 60

3. הבחינה

בבחינה שאותה מחברים המורים יש התייחסות לתקפות התוכן של הבחינה. זאת תוך הבטחת ייצוג מאוזן, מחד גיסא לנושאי הלימוד, ומאידך גיסא – למטרות ההוראה, למיומנויות ולכשרים ולסיווגם על-פי רמות מורכבות מבחינת תפקודי החשיבה. לשאלון המבחן מצורף דגם תשובות שמשולב בו מחוון להערכת שאלות מורכבות שלגביהן אפשריות תשובות שונות.

רישום הניקוד של שאלות המבחן וסיכומו (ציינון המבחן) מתבצעים על-ידי המורה ע"ג טופס ציינון. יש אפשרות שהתלמיד מקבל בחזרה את טופס המבחן שלו בצירוף נוסח השאלון ודגם התשובות וכן – טופס הציינון (בנושא – טופס הציינון ראו סעיף ד' בהמשך: "הערכה עצמית") - ואת אלה הוא מתעד בתלקיט

להבטחת מהימנות ההערכה: מצופה קיום שיתוף פעולה בין מורים המלמדים את המקצוע "תורת חיים" (עבודת צוות). במסגרת זו נדרש ביצוע הליך של **מהימנות בין מעריכים**. ההליך הזה מתבצע בין שני מורים כפעילות מטרימה לבדיקת כלל מבחני התלמידים. מורה הכיתה דוגם שלושה מבחני תלמידים (ברמות הישג משוערות - נמוכה בינונית וגבוהה), ואת אלה בודק כ"א משני המורים באופן בלתי תלוי ורושם את פירוט הניקוד וסיכומו ע"ג טופס הציינון תוך הסתייעות בנוסח התשובות. השוואת הניקוד בין שני המעריכים מאפשרת הגעה להסכמות שעליהן מתבסס מורה הכיתה, שבהמשך בודק את כלל המבחנים. (ראו באתר "לב לדעת" פירוט נוסף בנוגע לבחינה).

שיקוף מבחן

בשיקוף מבחן הלומד סוקר את מהלך ביצועו את המבחן: מעריך את מידת תקפותו, משחזר את מהלך ההיבחנות, מעיין – עיון נוסף בשאלות מתוך השאלון, ובוחר את איכות תשובותיו. התלמיד אף מתנסה בניסוח שאלות מתאימות להדמיית מבחן. נכללות גם מקצת שאלות של עמדות כלפי נוסח השאלות: במה התקשה, האם יש שאלה/ שאלות שעוררו בו עניין מיוחד. ניתן לכלול גם שאלות בקשר לתהליך הלמידה לקראת המבחן: באיזו דרך התכוון למבחן, האם היה משנה דבר מה בדרך הלמידה לקראת בחינות בעתיד, ומהו השינוי הנצרך.

דוגמאות של טופסי שיקוף מבחן והצעת נוסח מחוון להערכה ראו באתר "לב לדעת"

הערה: שיקוף מבחן יתבצע במסגרת כיתתית מבוקרת (דוגמת מבחן).

5. הליכות למידה

במסגרת "הליכות למידה" יוערכו היבטים מתחום "איכויות אישיות" (ראו, בירנבוים ושות' 2000, עמ' 13): התמדה ולקיחת אחריות בלימוד; השקעת מאמצים במתכונת של "עמל תורה"; התעניינות בנושאי הלימוד; ביצוע המטלות השונות (דפי העבודה); שיתוף פעולה עם המורה והעמיתים במהלך השיעורים. הערכת הליכות הלמידה היא על-פי מחווה, שאלה ממדיו ומשקלם היחסי: נוכחות בשיעורים (20%) השתתפות בשיעורים (30%); ביצוע מטלות (30%); "בינת הלב" – התמדה והשקעת מאמץ (20%). כ"א מהממדים מפורט על-פי תבחינים מלווים בדירוג של מספר רמות הישג (שלוש רמות).

רצוי לשלב גם כאן מרכיב של הערכה עצמית (המצריכה הדרכה והכוונה) – במיוחד בממד של "בינת הלב".

(המשך בעמוד הבא)

מתכונת הצבירה של הציונים לשקלול הציון הסופי על-פי ארבעת כלי ההערכה שנמנו היא כמובא להלן:

**מתכונת הצבירה של ציוני הערכת ההישגים
ושקלול הציון הסופי בתשע"ג
בכיתות י"א – י"ב (1 יח"ל – 2 יח"ל)²**

מוצעות שתי אפשרויות לבחירה:

אפשרות ראשונה: תלקיט שעיקרו שתי בחינות בצירוף "הליכות למידה"
אפשרות שנייה: תלקיט שעיקרו מטלת ביצוע ובחינה בצירוף "הליכות למידה"

להלן הפירוט של כ"א משתי האפשרויות:
אפשרות ראשונה:

תלקיט שזו תכולתו			
מס'	הכלי	המשקל היחסי	הערות
1.	בחינה ראשונה	30%	הבחינה תקיף, באופן מדגמי, את המחצית הראשונה של הנושאים על-פי תכנית הלימודים.
2.	שיקוף הבחינה	10%	
3.	שיקוף פרק לימוד	10%	
4.	בחינה שנייה	40%	הבחינה תקיף, באופן מדגמי, את המחצית השנייה של הנושאים על-פי תכנית הלימודים. (בדרך זו יהיה בשתי הבחינות ייצוג מדגמי לכלל נושאי התכנית).
סה"כ לתלקיט		90%	
הליכות למידה		10%	
סה"כ		100%	

אפשרות שנייה

תלקיט שזו תכולתו			
מס'	הכלי	המשקל היחסי	הערות
1.	מטלת ביצוע	45%	
2.	שיקוף פרק לימוד	10%	
3.	בחינה	35%	הבחינה תקיף, באופן מדגמי, את המחצית השנייה של הנושאים שבתכנית הלימודים (אפשר: בחינה מסכמת).
סה"כ לתלקיט		90%	
הליכות למידה		10%	
סה"כ		100%	

² כמובא בפירוט שבשתי הטבלות ההבדל בין ההיקף הנדרש ב- 1 יח"ל וב- 2 יח"ל קשור לבחינות/ לבחינה. בשתי הבחינות שבתלקיט עפ"י האפשרות הראשונה יהיה ייצוג מדגמי של כלל נושאי התכנית: מחצית ההיקף בבחינה בראשונה ומחצית ההיקף השני בבחינה השנייה. בתלקיט שעל-פי האפשרות השנייה יהיה בבחינה ייצוג מדגמי של המחצית השנייה של הנושאים שבתכנית הלימודים (אפשר – בחינה מסכמת).

מובאות להלן טבלות אקסל לשקלול הציון הסופי מותאמות לכ"א מאפשרויות הבחירה של מתכנת הערכת ההישגים (תמונות לדוגמה- טבלות לשימוש מעשי נשלחות בנפרד)

אפשרות ראשונה:

תכנית "יהדות ממ"ד" ("תורת חיים") - שקלול ציון סופי התשע"ב, אפשרות ראשונה. המוסד/הכיתה/הנושא:

סה"כ	הליכות למידה (10%)					פריסת הציונים של כלי ההערכה (90%)							מס' התלמיד/ה	מס'
	ציון הליכות	ציון סופי	מטלות	השתתפות	נכחות	ציון כלים	שקלול	פרק לימוד	שקלול	שקלול	שקלול	שקלול		
	10%	מיוקלל	20%	30%	30%	90%	שקלול	40%	10%	10%	10%	30%		1
						90%	מיוקלל	בחנה	פרק	בחנה	בחנה	בחנה		2

אפשרות שנייה:

תכנית "יהדות ממ"ד" ("תורת חיים") - שקלול ציון סופי התשע"ב אפשרות שנייה. המוסד/הכיתה/הנושא:

סה"כ	הליכות למידה (10%)					פריסת הציונים של כלי ההערכה (90%)							מס' התלמיד/ה	מס'
	ציון הליכות	ציון סופי	מטלות	השתתפות	נכחות	ציון כלים	שקלול	פרק לימוד	שקלול	שקלול	שקלול	שקלול		
	10%	מיוקלל	20%	30%	30%	90%	שקלול	35%	10%	10%	45%		1	
						90%	מיוקלל	בחנה	פרק	בחנה	מטלה		2	

למידה אישית מודרכת - וסך הכל של היקף השעות

למידה משמעותית ומעמיקה של תכנית "תורת חיים", כשהיא מלווה במערך הערכה חלופי המשולב ושזור במערכת הלימודים, תוך התאמה מרבית להערכה לשם למידה, מצריכה הקצאה של זמן בהיקף משמעותי למערכת ההערכה. זאת, בעיקר במסגרת שעות הלימוד.

על-פי אומדן ראשוני, תוקדשנה 12 שעות משעות הלימוד בכל נושא בהיקף של 1 יח"ל לביצוע המטלות, לליווי על – ידי המורה ולהערכה משותפת על-ידי המורה והתלמיד. 25 שעות תוקדשנה לצרכים האלה לנושא בהיקף של 2 יחידות לימוד.

לפיכך חלוקת השעות תהיה כדלקמן:

- ללימוד המקורות בנושא בהיקף של 1 יח"ל – 78 שעות
  - ו- 12 שעות ללמידה אישית מודרכת. בסה"כ – 90 שעות.
  - ללימוד המקורות בנושא בהיקף של 2 יח"ל – 155 שעות, ו- 25 שעות
  - ללמידה אישית מודרכת, בסה"כ – 180 שעות. 360 שעות לשני נושאים
- סה"כ 450 שעות**

ה. פירוט תוכני הלימוד על-פי הנושאים כולל: שמות חברי צוות הפיתוח³ ומוסדותיהם; פירוט שעות; מסרות, מושגים מרכזיים ומקורות.

הערות:

(1) המקורות ממוינים לשלושה סעיפי משנה:

- (א) מקורות חובה
- (ב) מקורות בחירה - חובה לבחור את מספר המקורות המצוין מתוך מבחר המקורות המוצע.
- (ג) מקורות רשות- המקורות הנותרים וכן- מקורות נוספים על-פי בחירת המורה, ולעתים גם על-פי בחירת תלמידים. מקורות האלה יתוּספו למערכת הלמידה על-פי שיקול דעת של המורה ובהתאם למסגרת הזמן הנתונה.

(2) נוסח מלא של המקורות מצוי בחוברות של לקטי מקורות המצורפות לתכנית. בשלב הראשוני הזה החוברות אינן נמסרות במלואן לתלמידים כחומר למידה. החוברות מחולקות יחידות – יחידות המעוצבות במתכונת מתאימה למסירה לתלמידים. היחידות האלה מועמדות לרשות

³ פיתוח נושאי התכנית התבצע על-ידי קבוצת המורים המשתלמים בתשס"ח, שהתפצלו לארבעה צוותים. הפיתוח נעשה על-פי מסגרת אחידה. עם זאת כ"א מהצוותים הפיק מסמך שהוא, במידה מסוימת, ייחודי לצוות. נושא הבחירה "משפחה" פותח על-ידי צוות משתלמים ממחזור התשס"ט.

המורים באמצעות אתר האינטרנט של התכנית. תוך כדי העיבוד הדידקטי המפורט של היחידות יכולים המורים לעצב את היחידות עיצוב נוסף – ולהעמידן לרשות התלמידים.

1. אני ואלוקי (2 יח"ל: 155 שעות + 25 שעות ללמידה אישית מודרכת = 180 שעות)

צוות הפיתוח: גלעד שטראוס (אולפנה – כפר פינס); אביחיל מנצורה (ישיבה תיכונית נווה-שמואל, אפרת); גילה שניווייס (אולפנת בהר"ן, כפר אליהו); יובל בש (אולפנה "צביה", מעלה אדומים); עזרא פסטרנק (תיכון מקיף דתי, אשקלון); עמיחי ברנר (תיכון דתי "אמי"ת", גוש דן); מיכה כהן (ישיבה תיכונית, בני-ברק)

רציונאל פיתוח הנושא

הקדמה:

הצורך בדיון בנושא זה עלה מתוך ראיונות שנעשו עם תלמידי בתי הספר שבהם התכנית תבצע. היחס בינם לבין הא-ל מעסיק אותם מאוד. התלמידים שבים ומציגים מגוון שאלות: "היכן אנו יכולים לפגוש את ה' בחיי היום יום שלנו? האם ניתן לעשות זאת בתפילה? בהבנת ההשגחה האישית והשכר והעונש? כיצד ניתן לחוש את הא-ל ברמה האישית וכיצד אפשר לעשות זאת ברמה הלאומית?".
לצורך הדיון בשאלות מסוג זה פותחה התכנית בשלושה מעגלי התרחבות המתפתחים והולכים מן התלמיד היחיד אל המרחב הלאומי: המעגל הפרטי, המעגל של החבורה: המשפחה והמניין, והמעגל הלאומי.⁴

א. המעגל הפרטי: במעגל הזה עולים לבירור מפגשים של היחיד עם ה' - בתפילה, בנבואה, בתחושת ההשגחה, בצער ובכאב - ועוד. במעגל זה לא עסקנו בהסברים על התפילה, על ההשגחה או על הכאב אלא במפגש עם אנשים מתפללים, עם תפילות, עם סוגים שונים של דבר ה' [נבואה, תחושה וכיוצ"ב]. התלמיד אמור להביא את אישיותו ללימוד וללמוד מתוך המפגש עם מתפללים אחרים, כיצד הוא מתפלל וכיצד הוא יכול לשפר את תפילתו. הדרך הזאת של דיון באה לביטוי גם בנושאים האחרים. עם זאת עסקנו גם בקושי להתפלל, ובקושי לפגוש את ה'. בהקשר הזה העלינו לדיון מציאויות שבהן לא ניתן לפגוש את ה' [כגון: כפירה]

ב. מעגל החבורה: במעגל הזה עסקנו בהיבט הפגישה עם ה' במניין, במשפחה, עם חברים וכי'

ג. מעגל הלאום: במעגל הזה עסקנו בשאלות האלה: היכן וכיצד פגש עם ישראל בעבר את ה' כעם שלם?, היכן העם פוגש את ה' כיום? וכיצד כל יחיד יכול להשתלב במפגש לאומי זה.

מטרות

מעגל ראשון - הפגישה שלי עם ה'

הלומדים:

- יאתרו את המפגש עם ד' בתוך אורח החיים היהודי שהם מנהלים יום יום: תפילה, ברכות, לימוד תורה וקיום מצוות בימי חול, בשבת ובחג.
- יזהו בחייהם מפגשים שונים עם ד'.

⁴ בתכנית שפותחה בתשס"ח נכלל "מעגל" נוסף: המעגל האוניברסלי. מהנסיון שנצבר במשך שנתיים נראה שיש קושי להקיף את ארבעת המעגלים במסגרת השעות הנתונה.

- יבחינו בתיאורי הנס, התפילה והנבואה במקרא. אירועים בהם התרחשו מפגשים בין אדם ואלוקים.
- ירגישו את המפגשים עם ד' בחוויות האישיות שלהם (מעבר להקשר של תורה ומצוות): בשעות שמחה ובחוויות של התעלות הנפש מצד אחד, ברגעי צער וחרדה, ובחוויות של משבר ואסון מצד שני.
- יחוו את המפגשים בהם הנוכחות האלוהית קרובה בבחינת "אתה" ד'.
- יכירו מפגש שמתרחש גם כאשר האל נסתר ורק השפעתו הרחוקה ניכרת בבחינת "הוא האלוקים".
- יבינו שהמושגים: "תפילה"; "דבקות"; "נס"; "השגחה"; "תורה" וכיו"ב מציינים הזדמנויות של מפגש בין אדם ואלוקיו. מפגש שהוא נכון וניתן לישום גם עבורם.
- ישלטו במגוון המקורות הקשורים לתחומי המטרות שנמנו לעיל. השליטה תתבטא במכלול מדרג הרמות של תפקודי חשיבה ורגש.

מעגל שני - מיחיד לציבור

הלומדים:

- יבינו כי עבודת ה' שלהם וחויית המפגש עם ד', כאשר הם חלק מקבוצה, שונה במהותה מעמידתם לפני הקב"ה כיחידים.
- יפנימו את "הערך המוסף" של "השראת שכינה" – העצמת המפגש עם ד' בהצטרפות אדם נוסף או חבורה ללימוד תורה, על פני לימוד ביחידות {וכמו כן ביחס לתפילה בציבור}.
- ישאפו ליזום פעולה כלשהי, אשר תחזק את הקבוצה כולה בתחושת המפגש שלה עם ד'.

מעגל שלישי - מפגש עם ה' כעם

הלומדים:

- יבינו את משמעות המושג "עם" בכלל, ו"עם ישראל" בפרט.
- יבינו את הַזְהוּת שבין מושגי הלאום והדת בעם ישראל, בשונה מעמים אחרים.
- יחוו הזדהות נפשית עם עם ישראל, ויראו את עצמם כחלק אינטגרלי ממנו.
- ינתחו תהליכים שונים שעוברים על העם מתוך ראיית ההשגחה האלוהית הפועלת עליו.
- יבינו שדרך המאורעות השונים שמתרחשים, העם פוגש את אלוקים.
- יזדהו עם גורלו של העם וירצו להשתתף בבניין העם ובמעשיו.
- יבינו את מקומה של ארץ ישראל ואת תפקידה החיוני וההכרחי בבניינו הרוחני של עם ד' (לדעות רבות - רק בא"י יש ביכולתו של עם ישראל לפגוש את ד' ולחוש את קרבתו).
- יגלו נכונות לפעול למען העמקת הקשר עם ארץ ישראל כבסיס לחיזוק הקשר עם אלוקי ישראל.
- יבינו שבית המקדש הוא מרכז עולמי למפגש בין האדם ואלוקי עולם.
- יראו במקדש גורם עכשווי ורלוונטי לחייהם.

- יבינו שגם האסונות והקשיים בגורל העם, הם אמירה אלוקית שחייבים להקשיב לה.
- יראו באחדות ישראל תנאי הכרחי למפגש בין העם ואלוקים, ולכן ידבקו בה גם במצבים הקשים והמיוסרים.
- ירגישו את המושג "נצה ישראל" כקרבת משפחה שאינה מופרת לעולם, מתוך כך יתמלאו אמונה שתסלק כל אפשרות ליאוש.
- יזהו את הנס כגילוי ההשגחה האלוקית, הופעתה בפני ישראל כהצהרת אחריות לגורלם, וציפיה למענה של אמונה מצידם.

מעגל ראשון - הפגישה שלי עם ה'				
מקורות חובה ומקורות בחירה	מושגים מרכזיים	ש' ביבל' (עמ')	ש'	הפרק
			1	דברי הסבר כלליים על התכנית
	מפגש עם ה', שירת הנפש, האומה, האדם, העולם	5-6	2	הקדמה
שיר מרובע		7-9	4	פגישה עם מתפללים - תנ"ך
תפילת חנה + 2 מקורות בחירה	תחינה, שבח, נדר	9-11	4	פגישה עם מתפללים - חז"ל- ואחרונים
סיפור חוני המעגל + 2 מקורות בחירה	תענית	11-16	4	פגישה עם תפילות שונות - עתיק
תהילים כז; בבלי ברכות טז; אלוקי נשמה; הריני מוחל - ק"ש שעל המיטה; ברכה אחת מתוך תפילת עמידה של חול;	קרבת אלוקים	16-22	6	פגישה עם תפילות במהלך הדורות וחדש
תפילה במחנה; תפילה לשלום המדינה; לחבר תפילות חדשות - ר' נחמן 2 מקורות בחירה	תפילה ממעמקי הלב; לעורר רחמים; ראשית צמיחת גאולתנו	23-28	6	שיפור התפילה
תפילת החסיד - כוזרי מאמר שלישי, רבי נחמן ליקוטי מוהרן \ הרב קוק שמונה קבצים + 1 מקור בחירה.	הכנה לתפילה, כוונה, היסח הדעת, קשיי תפילה, התבודדות	28-31	4	נבואה בעבר
משה ואליהו בהר חורב, + מקור בחירה	התגלות, שליחות	31-34	5	המפגש עם ה' כמהפך באישיות
הרב סולוביציק - איש האמונה, המפגש של אלישע עם אליהו; הרב קוק - אורות התשובה פרק ג	קרבת אלוקים			

שאיפה לנבואה	4	34-39	דרכי הנבואה, דבקות, ציפייה	חכם גדול בחכמה – רמב"ם, הלכות יסודי תורה; שנפתח לו אור אין סוף – ר' נחמן מברסלב + 1 מקור בחירה
ה' משפיע על חיי – נס	6	40-48	נס, הודאה, נס נסתר, ברכת הגומל	האישה השונמית, חובת ברכת הגומל בגמרא - הלכות בשו"ע. הרב - תשובה על ברכת הגומל בטיסה (ר"מ פיינשטיין)
ה' משפיע על חיי – אסון	6	49-61	הסתר פנים, ייסורים, איוב	דרשות מגיטו ורשה - אש קודש, הרב קלונימוס שפירא, יוסלה רקובר, דין תורה עם ריבון עולם.
קיום מצוות	6	62-65	עול מלכות שמים	חסיד מעולה וכובש את יצרו - הרמב"ם שמונה פרקים; הרב קוק- מאמר הדור.
לימוד תורה	6	65-69	דבר ה'	רבי חיים מוולז'ין - נפש החיים + מקור בחירה.
הכרת ה' בעולם	6	70-77	התפעלות, השגחה	רבי ישעיהו קרליץ - ספר אמונה ובטחון פרק ראשון +2 מקורות בחירה
גורמי הכפירה	6	78-79	טורח, סכלות, חילול ה'	הגורמים לכפירה - רס"ג -אמונות ודעות; הנזק שיוצר חילול ד' - גמרא יומא פ"ז.+מקור בחירה
התמודדות עם הכפירה	6	79-82	העמקה, קידוש ה'	הרב קוק מתוך אדר היקר + 2 מקורות בחירה
סך הכול	82			

מעגל שני - מיחיד לציבור

הפרק	ש'	ביבל'	מושגים מרכזיים	מקורות חובה ומקורות בחירה
ציבור - הפרישה מן הציבור	6	83-85	ציבור, פרישה מן הציבור	דרשות בית ישי סימן יא, חובת הלבבות שער חשבון הנפש, דעת זקני – ויקרא כ"ג; רמב"ם הל' תשובה פרק ג' + פירוש יד פשוטה <1 מקור בחירה>
שכינה וזימון	4	85-86	שכינה, זימון	בבלי ברכות ו' ע"א; משנה ברכות פ"ז מ"ג, <2 מקורות בחירה >
לפגוש את ה' בזוג	4	87-90	חבר, חברותא	מדרש רבה - קהלת ד'; רמב"ם - אבות פ"א מ"ו; שטר התקשרות של חברת אהבת שלום. <2 מקורות בחירה>
לפגוש את ה' כמשפחה	6	90-94	חינוך	שמות י"ב, דברים ו' + רמב"ן, רמב"ן דברים י"א, ספר החינוך שנו מעשר בהמה טהורה + <3 מקורות בחירה>
לפגוש את ה' במניין	6	94-99	מניין, "רוב עם", קידוש ה'	בבלי תענית ח', רמב"ם - תפילה פ"ח, כוזרי - חלק ג', רמב"ם - יסוה"ת פ"ה ה"א <2 מקורות בחירה>
עדות ושבטים	5	100-102	נוסח, שערי השמים	שמות כ"ה, כא + פירוש רבנו בחיי, אברבנאל - שמות כ"ח, טו, בבלי - מסכת ערכין ל"ב ע"ב, שו"ע או"ח צ', סעיף ד, <3 מקורות בחירה >

				31	סך הכול
מעגל שלישי - מפגש עם ה' כעם					
מקורות חובה ומקורות בחירה	מושגים מרכזיים	ביבל'	ש'	הפרק	
קוזרי מאמר ראשון ק"ט, רמב"ם - איגרת תימן, +2 מקורות בחירה.	נעשה ונשמע, עם סגולה	103-107	4	מעמד הר סיני	
מהר"ל תפא"י כ"ט. + מקור בחירה	השגחה פרטית	107-110	2	השפעת מעמד הר סיני על עמ"י והקשר שנוצר בין עמ"י וא"י	
רמב"ו, ויקרא, כ"ו - ל"ב; ראי"ה קוק, שמונה קבצים ז', ג'; הרב אליהו אביחיל - ארץ ישראל בארצות+מקור בחירה	תורת א"י, ברכות וקללות	111-115	5	ההתאמה בין עמ"י לא"י	
דברים י"א; רמב"ן ויקרא י"ח - כ"ה + מקור בחירה.	ה' אלוקיך דורש אותה תמיד; ארץ ישראל - אמצעות הישוב היא.	115-117	5	תנאי הקיום בא"י	
הרב סולוביצ'יק - קול דודי דופק; אם הבנים שמחה	הסתר פנים; חזק ונתחזק.	117-118	4	פגישת ה' בחזרה לא"י ובגאולת ישראל	
ספר החינוך - מצווה של"ב רמב"ם - הלכות מלכים פ"א, הל' א-ב	שנת היובל	118-119	5	מציאות ייחודית בא"י	
רמב"ן - שמות כ"ה ב', משנה - אבות ה', ה', בבלי מגילה י' +5 מקורות בחירה	עלייה לרגל, הקהל	120-128	5	המקדש	
בבלי תענית כ"ט, תהילים קל"ז, חנה ושבעת בניה	חורבן, קידוש ה'	128-131	7	אסונות	
בבלי ברכות נ"ד- הרואה מקום... ערוך השולחן אר"ח סי' רל"ג, א-ג'	פורים ד...	131-136	5	ניסים	
				42	סך הכל
				155	סך הכל כללי
				25	למידה אישית מודרכת
				180	סך הכל לנושא

2. אני עצמי (מידות) (2 יח"ל)

צוות הפיתוח: חנה דרייפוס (תיכון דתי לבנות "פלך", ירושלים); שרה'לה מסינג (אולפנית "אורט" - אמי"ת, טבריה); מרדכי - מודי דוד כהן (ישיבה תיכונית "חורב", ירושלים); תהילה חבר (תיכון מקיף דתי, טירת הכרמל); איתן אשכנזי (תיכון דתי ע"ש הימלפרב, ירושלים); יוכי ראובני (תיכון מקיף דתי, אופקים).

רציונאל פיתוח הנושא

א. **עולם פנימי:** היכרות עם קיומו והבנת המשפיעים עליו (בית-תכונות-מציאות חיים), התבוננות ושיח

עם העולם הפנימי שלי - שמחה בקיים בי.

ב. רצון לצמיחה: בירור מושג הרצון והגדלתו תוך נגיעה במרחבי הקיום האישי האלה: תשובה, תנועה,

אמונה של הקב"ה בי, ושלי בעצמי.

ג. מידות ספציפיות: 1. הקשבה

2. עין טובה

3. אכפתיות

4. איפוק וגבורה

5. נאמנות ויושר

6. הכרת טוב

7. כבוד

8. שמחה

9. כעס

ד. מידות כלליות הנצרכות על מנת להימצא בתהליך האינסופי של תיקון ובירור המידות:

1. עמל

2. התמדה

3. סבלנות

הצעת פירוט המהלך ביחס לכל אחת מהמידות:

ביחס לכל מידה תהיה התייחסות גם להיבטים האלה:

1. מפגש של התלמיד עם המקום בפנימיותו, שבה המידה (גם אם בצורה בוסרית וחלקית) כבר חיה וקיימת.

2. אימוץ כלים: כיצד לרכוש את המידה בצורה שלמה יותר.

3. קונפליקטים.

4. קשרים בין מידות משיקות זו לזו.

הקשבה:

א. הבנה שהקשבה היא פתיחות אמיתית, מתוך מודעות ותשומת לב. לאפשר למה שהחיים שלנו מפגישים אותנו איתו - לחלחל לפנימיותנו.

ב. הבנה שהקשבה אמיתית לאחר מחייבת (לשון אחר: מזכה) נתינת מקום לזולת, והבנה פנימית שלא הכל מצוי בי.

ג. התמודדות ספציפית עם הציניות והאנוכיות כמידות מעכבות הקשבה.

עין טובה:

א. הכרה שבכל מציאות יש טוב וגם רע.

ב. הבנה שלאדם יש את הכוח והבחירה להחליט מה הוא רואה מתוך הנתון.

ג. הרווח האישי והחיצוני שיש למבט הבוחר לראות טוב.

אכפתיות:

- א. הכרה שיש במציאות יסוד אחדותי שממנו נובעים ההכרח, הזכות והיכולת להיות אכפתי. זהו יסוד של התייחסות למה שאינני אני. למה שאיננו אני.
- ב. הבנת הרווחים האישיים והחיצוניים שיש לחיים בתוך עולם אכפתי.
- ג. התמודדות ספציפית עם האדישות והאגוצנטריות כמידות מעכבות אכפתיות.

איפוק וגבורה:

- א. הבנה שאיפוק הינו ריכוז כוחות המאפשר לאדם לתת לכל כוח וכישרון שלו להימצא במקומו הנכון.
- ב. הבנת חשיבות הסוד (כלומר: כוח הבחירה של האדם, מה מפנימיותו הוא מבטא החוצה ומה לא).
- ג. התייחסות ספציפית לתכונות האלה: תאוה, נהנתנות, צניעות והסתפקות במועט.

נאמנות ויושר:

- א. הכרה שלכל אדם יש עולם משלו שהוא צריך להקשיב ולחיות אותו – להיות נאמן לעצמו ואמיתי כלפי חוץ.
- ב. הבנת החשיבות והרווחים האישיים והחיצוניים שבאמירת אמת.
- ג. הבנת הגורמים שגורמים לנו לא לומר אמת לעולם ולעצמנו.

הכרת טוב:

- א. הבנה שהרבה מאתנו מורכב מנתינות שקיבלנו מזולתנו.
- ב. הבנה שרגש הכרת הטוב הוא הרגש שנותן לנו להודות (הודאה שמובילה להודיה) ולהפנים את העובדות שקיבלנו משהו מהקב"ה ומהזולת.
- ג. הבנת החשיבות המעשית שביכולת לומר תודה כמו גם את המניעות שיש לנו מכך.

כבוד:

- א. הבנה שכבוד הוא נתינת משקל וערך למושא נתון.
- ב. הבנת החשיבות והרווח שבנתינת כבוד לזולת.
- ג. הבנת החשיבות והרווח שבנתינת כבוד לעצמי.

שמחה:

- א. הבנה ששמחה אמיתית נולדת כאשר אדם נמצא בהתאמה לעצמיותו ובביטחון בקב"ה.
- ב. הבנת הרווחים האישיים והחיצוניים הנגרמים לאדם שמח: הקשר שבין שמחה ליצירה, שמחה לרפואה וכו'.

ג. התייחסות ספציפית לדרכי התמודדות עם קושי וצרה בחיים.

כעס:

א. הבנה שכעס נובע ממקום בו המציאות אינה מתנהלת כמו מה שהיה נראה לי שהיא צריכה להתנהל.
ב. הבנת המחירים האישיים הנגרמים לאדם הכועס (אטימות למפגש עם הפתעות, עצב, מרירות וכו')
והבנת מקומו של הכעס בהליך חינוכי.

ג. התייחסות לאמונה ולענווה כמידות מתקנות כעס.

תהליך העבודה שלנו:

א. בניית רציונל כללי ליחידה העוסקת בעניין המידות.

ב. ליקוט מקורות המתייחסים לנושאים וחלוקתם לקטגוריות הבאות:

← פרשיות בתנ"ך.

← סוגיות עיוניות בגמרא.

← אגדות בגמרא ובמדרש.

← פסוקים ומימרות קצרות בספרות חז"ל.

← מחשבת ישראל.

← חסידות.

← מעשה רב.

← ספרות.

ג. בחירה מתוך שלל המקורות (תוך השארת מרחב גדול שיאפשר למורה המלמד בחירה נוספת של מקורות "רשות") בהתייחס למהלך העקרוני שאנחנו רוצים להוביל בתוך כל אחת מהמידות ומהנושאים. שלב זה ייעשה "רצוא ושוב" כאשר המקורות ייבחרו על פי המהלך, והמהלך ישתנה בהתאם לעולה מהמקורות.

ד. הגדרת קווים מנחים ללמידה תוך נתינת תשומת לב לחידוש שבלימוד טקסטים מהפריזמה של בירור מידותיי.

ה. הוספת מתודות והפעלות מעוררות הפנמה ומחשבה ביחס לכל חלק ביחידה (ראו, סעיף ד' לעיל).

ו. מחשבה כיצד לבנות הערכת הישגים מותאמת ליחידה, תוך התייחסות לגורמים הבאים: צורך במדד כמותי, רצון להימנע מפגיעה במיוחדות ובסיפוק הכרוך בלמידה. זאת, תוך אימוץ המתכונת של הערכת ההישגים המוצעת במסגרת הכללית של התכנית (ראו סעיף ד' בעמ' 9). במסגרת זו תהיה תשומת לב למיוחדות שבלימוד ולהנאה שבה, וכן- שבצד ההתייחסות למשמעות תוכני הלימוד ולידע יובטחו גם הפנמה והזדהות. עם זאת הלומדים יהיו מודעים לכך שלמידה משמעותית כרוכה גם בהשקעת מאמצים וב"עמל תורה".

חלק א': עולם פנימי

מקורות חובה ובחירה	ביבליוגרפיה	מושגים מרכזיים	מטרות- הלומדים:	מספר שעות	עולם פנימי
				1	דברי הסבר כלליים על התכנית
בבלי נידה ל.; תפילת אלוקי נשמה + 1 בחירה	עמודים 5-10	נשמה, חלק אלוה ממעל, עולם פנימי	- יהיו מודעים לקיומו של עולם פנימי - ייענו לקריאה להכיר את עולמם הפנימי	3	מי אני ומה שמי - נפש ונשמה
רמב"ם יד החזקה הלכות דעות פרק א' + 2 בחירה	עמודים 11-12	דעה, תאוות, המושל ברוחו,	- יכירו את עולמם הפנימי הנגיש להם. - יבינו את דרכי ההתנהלות של עולמם הפנימי.	3	מי אני ומה שמי - רגשות, תחושות, תאוות
הרב חרל"פ - מי מרום על אבות עמ' ק', תנינא כ"ה - ר' נחמן. + 1 בחירה	עמודים 12-17	דבקות התבודדות, שתיקה	- ירכשו כלים למפגש עם עולמם הפנימי.	4	מי אני ומה שמי - כלים להתבוננות פנימית
(טעון השלמה)	עמוד 18	משפחה,	- יזהו את השפעת משפחתם על אישיותם.	4	מה גורם לי להיות אני - המשפחה שלי
רמב"ם הלכות דעות פרק ו', משנה אבות פרק ו' + 1 בחירה.	עמודים 18-20	לחץ חברתי, סביבה, השפעה, מקום תורה	- ינתחו את השפעת החברה על אישיותם - יזדהו עם הרצון לחיות בחברה טובה.	4	מה גורם לי להיות אני - החברה והסביבה בה אני חי

מה גורם לי להיות אני – האירועים שקרו לי בחיים	4	- ינתחו את השפעת האירועים שעברו בחייהם על אישיותם.	עיצוב האישיות, תפנית.	עמוד 20	הקדמה לאורות הקודש, + בחירת אחד מהסיפורים המוצעים.
מה גורם לי להיות אני – מתנת שמיים	2	- יזהו בפנימיותם את גרעין האישיות, שהוא מתנת שמיים.	מתנת שמיים.	עמודים 21-24	רש"ר הירש יסודות החינוך עמ' ע"ב + 1 בחירה
סה"כ	25 שע'				

חלק ב': רצון לצמיחה

רצון לצמיחה	מספר שעות	מטרות <i>האומרים:</i>	מושגי מרכזיים	ביבליוגרפיה	מקורות חובה ובחירה
מה קיים בתוכי – אני מורכב מכוחות מושכים מעלה ומטה	4	- יתבוננו מה קיים בפנימיותם: משיכה לטוב ומשיכה לרע.	יצר טוב יצר רע התמודדות.	עמודים 24-29	דגל מחנה אפרים – תולדות+ רשות: סולם יעקב וה"שפת אמת" עליו, או מעשה באבדת בת מלך.
מה קיים בתוכי – שמחה בטוב שבי	4	- יזדהו עם הרצון לרכז מבט בטוב וליישם זאת.	כף זכות, כוחה של מצווה	עמודים 29-33	מכות ג' משנה טז'; ר' נחמן תורה רפ"ב + 1 רשות
מה קיים בתוכי – מפגש עם רגשות אשם, כעס ושנאה עצמית	2	- יזהו את רגשות הכעס, האשמה ושאר רגשות חוסמי צמיחה - המצויים בפנימיותם.	עצבות, נפילה	עמודים 33-38	משיבת נפש סימן צ"ה, קו-קז. רשות: נתיבות שלום בראשית כז.

מה קיים בתוכי – התמודדות עם רגשות אשם, כעס ושנאה עצמית	4	- ירכשו כלים להתמודדות עם רגשות המתפתחים בפנימיותם: קבלה, אהבה והערכה עצמית.	התרוממות	עמודים 38-39	אורות הקודש ג' כז
היכולת שלי לנוע קדימה – חשיבות התנועה בחיים	4	- יבינו את חשיבות התנועה בחיים ויפתחו שאיפה וכושר להתפתח.	אדם לעומת מלאך.	עמודים 39-44	שבת פח, דברי סופרים – ליקוטי אמרים אות יג. + 2 בחירה
היכולת שלי לנוע קדימה – האמונה באפשרות התשובה והתיקון	5	- יפתחו אמון בכוח של הרצון הטוב העצמי. - יבססו את האמונה ביכולת לתקן קלקולים שפיתחו באישיותם.	תשובה תיקון קלקול מקום שבעלי תשובה עומדים.	עמודים 44-50	קידושין מט: רמב"ם הל' תשובה פרק ז' + 2 בחירה.
היכולת שלי לנוע קדימה – מה עוזר לי להתקדם ולנוע קדימה	5	- ירכשו כלים להתקדמות, לתנועה ולתשובה.	רצון, השפעה חברתית.	עמודים 50-57	רצון: אוה"ק עמ' ע"ו זוהר ב' קס"ב חברה טובה: בראשית י"ג ומדרש ילמדנו עליו, אגרת השמד – רמב"ם + 1 בחירה
סה"כ	28 שע				

חלק ג': מידות ספציפיות

מידת ההקשבה שמהווה יסוד ובסיס לכל עבודת המידות הינה מידת חובה, בשמונה המידות שמובאות בעקבותיה יש לבחור 4 מידות אותן מעוניין בית הספר ללמד. בית ספר הלומד את מידת השמחה במסגרת לימודי מחשבת ישראל, לא יוכל לבחור את מידת השמחה גם במסגרת לימודי תורת חיים.

מקורות חובה ובחירה	ביבליוגרפיה	מושגים מרכזיים	מטרות הלומדים:	מספר שעות	הקשבה
בבלי עירובין יג: ביאור הגר"א משלי ד', א' + 2 בחירה	עמודים 58-62	ההבדלים בין שמיעה, הבנה והקשבה. קבלה.	- יבינו שהקשבה היא פעולה אקטיבית של מפגש עם האחר. - יפתחו מוכנות להקשיב לזולת בכנות.	4	מהי הקשבה? הקשבה לזולת
רמב"ם הל' תשובה פרק ג'. שמואל א' פרק ח' + 2 מקורות בחירה	עמודים 62-67	נבואה כסוג של הקשבה עצמית.	- יבינו שהקשבה היא נתינת מקום לעובר עלי מבפנים ומבחוץ. - יפתחו יכולת להיות מקשיבים לעצמם.	5	מהי הקשבה? הקשבה לעצמי ולמאורעו תחיי
רמב"ם הל' דעות פ"ב, אורחות צדיקים שער הענווה.	עמודים 67-75	שתיקה ענווה	יזדהו עם הקריאה לבנות בפנימיותם מקום של ענווה המבוסס על ההבנה וההרגשה שכל יחיד חסר מצד עצמו ועל כן צריך השלמה מהסביבה ומהעולם הנמצא מחוצה לו.	6	איך לומדים להקשיב?
שמואל א' ט"ו, מדרש שמואל על אבות דוד.	עמודים 76-78	אגואיזם	- ייפגשו עם רגשות האנוכיות שבתוכם - יזהו גורמים מעכבים הקשבה וירכשו כלים להתמודדות עם הגורמים המעכבים הקשבה.	5	מה מפריע לנו להקשיב? אגואיזם
מסילת ישרים פרק ה' מפסידי הזהירות + מקור בחירה מסיפורי ר' נחמן.	עמודים 79-93	ציניות	- ייפגשו עם תכונת הציניות שבאישיותם. - יזהו כיצד הציניות מעכבת הקשבה --ירכשו כלים להתמודדות עם הציניות: כנות, הסכמה להיות במקום פגיע. - יבינו וירגישו את הרווחים שבחברה נטולת ציניות.	5	מה מפריע לנו להקשיב? ציניות
				25 שעי'	סה"כ

מקורות חובה ובחירה:	ביבליוגרפיה :	מושגים מרכזיים:	מטרות האומדנים:	מספר שעות	עין טובה
שופטים פרק י' רד"ק לפרק, תענית כא.	עמודים 94-97	עין טובה	יבינו שיש לאדם כוח לבחור מתוך המציאות: מה הוא רואה בה.	3	מהי עין טובה?
שבת קכז:	עמודים 97-102	לדון לכף זכות	- יבינו שכאשר אדם רואה טוב, חיינו טובים יותר. - יפנימו את הרצון לראות טוב.	4	למה כדאי לי ללמד זכות?
חפץ חיים כלל ג', באר מים חיים סק', י'.	עמודים 102-106	גבולות של טוב ורע	- ינתחו את גבולותיו של לימוד זכות ביחס לרשע ולרוע שבועולם. - יעריכו את החשיבות של לימוד זכות.	4	על מי צריך וכדאי ללמד זכות?
ברכות נ"ח. עין איה פט פס' רפ"ז. + מקור בחירה.	עמודים 106-112	תכונות הנפש	- ירכשו כלים להתבוננות בעין טובה על המציאות. - יזדהו עם תופעות של לימוד זכות.	3	איך מלמדים זכות?
				14 שעי'	סה"כ

מקורות חובה ובחירה	ביבליוגרפיה	מושגים מרכזיים	מטרות. האומדנים:	מספר שעות	אכפתיות
ספר החינוך רל"ז, אורחות צדיקים – שער חמישי.	עמודים 112-119	אמפתיה, אלטרואיזם	- יבינו שעולם בו אדם אכפתי לרעהו הוא עולם טוב יותר. - יזדהו עם גילויי רצון להיות אכפתי.	5	למה שאהיה אכפתי לזולת?
ספר חרדים - פרק ט + 2 פרושים אחרים רשות. שו"ת ציץ אליעזר חלק יג סימן ק. מקור אחד מתוך	עמודים 119-138	לא תעמוד על דם רעך, יחס לגר, יחס לכופר	-יעריכו את מרחבי האכפתיות וגבולותיה.	4	אכפתיות עד היכן?

אכפתיות לרכוש החבר. ספר החינוך - מצוה תלא עגלה ערופה: דברים כא תענית דף יא עמוד א					
ארחות צדיקים - השער החמישי ר' נחמן מברסלב: לקוטי תפילות חלק ראשון - תפילה צו + 2 סיפורים ר' אריה או על ר' שלמה זלמן.	עמודים 138-140		- ירכשו כלים ליישום מידת האכפתיות.	5	איך אהיה יותר אכפתי?
				14 שעי'	סה"כ

מקורות חובה ורשות	ביבליוגרפיה	מושגים מרכזיים	מטרות: הפואד'ים:	מספר שעות	גבורה
- על הניסים חנוכה, מדרש תהילים נב. + 2 בחירה.	עמודים 141-154	גבורה יראה אומץ	- ינתחו את סוגי הגבורה השונים.	4	מהי גבורה?
משנה אבות פרק ד, שמנה פרקים להרמב"ם - פרק ד, + 3 מקרים בחירה.	עמודים 154-157	גבורת הצמצום - האיפוק. גבורה של מסירות.	- ינתחו את שני סוגי הגבורה המרכזיים - יבחנו את אפשרויות היישום של שני סוגי הגבורה המרכזיים - בחייהם.	5	גבורה של איפוק מול גבורה של מסירות
2 מתוך 4 בסיפורי התנ"ך, סיפור אחד מסיפורי התנאים, 2 סיפורים עכשוויים.	עמודים 157-161		- ינתחו דילמות ליישום הגבורה.	5	דילמות של גבורה
				14 שעי'	סה"כ

מקורות חובה	ביבליוגרפיה	מושגים מרכזיים	מטרות <i>האופוזיט:</i>	מספר שעות	נאמנות ויושר
תלמוד בבלי מסכת מכות דף כג/ב ספר ראשית חכמה - שער הקדושה - פרק שנים עשר ספר המצות להרמב"ם – מצות עשה - מצוה צד רמח"ל מסילת ישרים - פרק יא	עמודים 162-169	דובר אמת בלבבו. ככל היוצא מפיו יעשה. מדבר שקר תרחק.	- יבינו שיש לכל אדם אישיות ייחודית, שעל פיה עליו לפעול - יבחנו את מאפייני אישיותם.	4	נאמנות לעצמי
טור אורח חיים סימן א, ספר מסילת ישרים - פרק ה סיפורי חב"ד - מול גור, קוצק.	עמודים 169-175	השפעה חברתית, הרגל- התמכרות, תפיסת קוצק מול תפיסת חב"ד	- יבחנו את הגורמים לפעולה על פי מניעים חיצוניים. - יפתחו רצון לגבור עליהם. - ירכשו כלים להתגברות.	4	מה גורם לי להיות לא נאמן
במשנה הראשונה בפרק הזהב דף מד. בבא מציעא דף מ"ט.	עמודים 175- 180	סוגי האיסורים בנייני אמת ושקר.	- יבינו את הקשר בין נאמנות לְאִמְתָּה. - יזדהו עם חשיבות האמת בחיים.	4	נאמנות לאמת וליושר
במדבר רבה (וילנא) פרשה יא ד"ה ז ישא ה', בראשית רבה פרשה ח : +2 מקרים בחירה.	עמודים 180- 183	חסד ושלום מול אמת:	- ינתחו דילמות שונות ביישום האמת בחיים.	2	דילמות
				14 שעי'	סה"כ

מקורות חובה ובחירה	ביבליוגרפיה	מושגים מרכזיים	מטרות <i>המטרות:</i>	מספר שעות	הכרת הטוב
פחד יצחק על חנוכה , מאמר ב' פרק ב' + מקור אחד בחירה מכל אחד מתתי הנושאים.	עמודים 184-196	תודה, הכרת הטוב	- יזהו מקומות באישיותם שנוצרו מכוח קבלה חיצונית - ייענו לרצון לומר תודה על כך.	4	בין תודה להכרת טובה
עבודה זרה דף ה , יערות דבש - חלק ראשון - דרוש טו	עמודים 197-198	אושר, כפיות טובה	- יזדהו עם הרווחים שבעולם מכיר טוב ויבקשו ליישמן בחייהם.	5	הרווחים שבהכרת הטוב
הרב נבנצל שיחות לספר שמות כ"ה-כ"ח, חובת הלבבות- שער הבחינה.	עמודים 198-201		-יבינו את המניעות להכרת הטוב וירכשו כלים להתמודדות איתן: ענוה, שמחה ואומץ לומר תודה.	5	המניעות שבהכרת הטוב
				14	סה"כ

מקורות חובה ובחירה:	ביבליוגרפיה:	מושגים מרכזיים:	מטרות: <i>האומדיות:</i>	מספר שעות:	כבוד
ספר ליקוטי מוהר"ן - מהדורא בתרא סימן עא , הרא"ה קוק - חבש פאר פרק א' + 1 בחירה.	עמודים 202-203		- יבינו שכבוד הינו התייחסות רצינית לזולת, - יזדהו ויפתחו באישיותם רצון להיות אדם מכבד.	4	מהו כבוד?
זולת: ספר שם משואל פרשת אמור - ל"ג בעומר, תלמוד בבלי מסכת ברכות דף יט עמוד ב עצמי: משנה מסכת נדרים פרק ט משנה ט כבוד לזמן ולמקום: 2 מהמקורות.	עמודים 203-211	כבוד הזולת, כבוד עצמי, כבוד לזמן כבוד למקום.	- יתבוננו בקיים סביבם, ינתחו ויעריכו את הכבוד שיש להעניק לכל דבר.	5	למי צריך לתת כבוד?
דרשות המהר"ל - דרוש לשבת תשובה, תלמוד בבלי מסכת נדרים דף סב עמוד א , תלמוד בבלי מסכת עירובין דף יג/ב .	עמודים 212-216	זיוף, חשיבות עצמית, גאווה.	- יבינו, ינתחו ויעריכו את ההבחנה שבין התייחסות "מנומסת" לזולת ליחס של כבוד אמיתי. - יפתחו באישיותם רצון להמעיט בזיוף ובפוזה בצורת החיים.	5	בין כבוד אמיתי לכבוד מזויף
			-	14 שעי'	סה"כ

מקורות חובה ובחירה	ביבליוגרפיה	מושגים מרכזיים	מטרות הלומדים:	מספר שעות	שמחה
פסחים קט. + 2 בחירה	עמודים 217-218	דיו שמחה	- יתבוננו מה גורם להם להיות שמחים ואופטימיים.	4	מה גורם לי להיות שמח?
ליקוטי מוהר"ן י'	עמודים 218-222	שמחה של מצווה, ישוב הדעת, הפיכת יגון לשמחה	- יזדהו עם הרווחים של השמחה ויפנימו את הרצון להיות שמחים.	2	למה ניתן להגיע בעזרת שמחה?
רמב"ם הלכות שופר פרק ח' י"ב- ט"ו. + 1 בחירה.	עמודים 222-229	שחוק, קלות ראש, מילתא דבדיחותא, דברי הבאי	ינתחו, יעריכו ויתבוננו בסכנות העלולות לנבוע משמחה לא מתאימה.	4	שמחה חיובית והסכנות שבשמחה
אורחות צדיקים – מצוות השמחה + 2 בחירה	עמודים 230-233	שמחת בית השואבה	- יפנימו ויישמו דרכים לרכישת כלים לאימוץ מידת השמחה.	4	איך להיות שמח?
				14 שע'	סה"כ

מקורות חובה ובחירה	ביבליוגרפיה	מושגים מרכזיים	מטרות הלומדים:	מספר שעות	כעס
עין איה שבת יג' א'+ 2 בחירה	עמודים 234-235	כעס והקשבה, כעס וגאווה, יצא הפסדו בשכרו.	- יבינו שכעס נובע מגאווה: אנחנו הרי יודעים מה צריך לקרות.	4	מדוע אנחנו כועסים?
משנה הקורע בחמתו וגמרא שם. + 1 בחירה.	עמודים 235-240	הקורע בחמתו	- יבינו את המחירים של הכעס ויפתחו באישיותם רצון	5	מה קורה לי כשאני כועס?

			להתגבר על תגובת כעס.		
איך מתגברים על הכעס?	5	יישמו, באמצעות רכישת כלים מתאימים, את ההתגברות על הכעס הלא רצוי.	'ואוהביו כצאת השמש בגבורתו'	עמודים 240-243	שבת לא. + 2 מקורות בחירה.
סה"כ	14 שעי'				

חלק ד': מידות כלליות

פרק הסיכום ליחידת המידות עוסק בשלוש "מידות על" הנצרכות לכל תהליך של התקדמות פנימית: עמל, התמדה וסבלנות.

מידות כלליות	מספר שעות	מטרות	מושגים מרכזיים	ביבליוגרפיה	מקורות חובה ובחירה
עמל	5	- יבינו שכדי להתקדם בעבודת המידות לעמול צריך יפנימו את הרצון להיות אדם עמל.	חשיבות העמל, יגיעה	עמודים 244-245	ברכות סג.; ר' חיים מוולוז'ין – ספרא דצניעותא. + 1 בחירה.
הפנמת עמל	2	- ירכשו כלים להיות אדם עמל.		עמודים 245-246	אבות דרבי נתן יא.א.
התמדה	5	- יבינו את חשיבות ההתמדה. - יפנימו רצון לאימוץ מידה זו.	התמדה	עמודים 247-249	שיר השירים רבה פרק ה' פס' א' + 1 בחירה.
הפנמת ההתמדה	2	- ירכשו כלים להיות מתמיד.	התבוננות	עמודים 249-251	אבות דר' נתן פרק ו' + 1 בחירה.
סבלנות:	5	- יבינו את	סבלנות	עמודים 252-257	ירושלמי יומא

פרק ג' הלכה א'.			חשיבות הסבלנות בכל רצון להתקדמות. - יפנימו רצון להיות סבלן.		
קונטרס תסבול תנצח.	עמודים 257-261		- ירכשו כלים להיות אדם סבלן ולא מתייאש.	2	הפנמת הסבלנות
				21 שעי'	סה"כ
				155 שעי'	סה"כ כללי
				25 שעי'	למידה אישית מודרכת
				180 שעי'	סה"כ לנושא

3. אני והזולת (1 יח"ל: 78 שעות+12 שעות ללמידה אישית מודרכת = 90 שעות)

צוות הפיתוח: יהודה טרופר (תיכון מקיף דתי – אזורי, שדה אליהו); יעקב לוי (תיכון דתי, עפולה); אלי איזמן (ישיבה תיכונית, גבעת שמואל).

רציונאל פיתוח הנושא

יחידה זו עוסקת במעגלים שונים של אחריות האדם. החל מאחריותו כלפי חבריו הקרובים, דרך אחריותו למשפחתו, לחברתו ולעמו, וכלה ביחסו לכל בני אנוש. אחת מהנחות היסוד החינוכיות שבתכנית "תורת חיים" היא, שיש לצאת מתוך הרלוונטי לתלמיד ולרומם אותו משם אל המשמעותי גם אם זהו היבט רחוק מלב חלק מבני הנוער.

הפרק הראשון פותח באחריות שבין חברים, שהוא קשר עוצמתי ומשמעותי ביותר בגיל הנעורים, ומשם נמשך העיסוק במסגרת היחידה בהיבטים שונים של יחסי פרט אל פרט (אופי החברות, יחס ברגש, במעשה ובגוף).

בפרק השני העיסוק הוא ביחסי הפרט כלפי קבוצות השתייכות שונות (למשל - משפחה ועם).

בפרק השלישי מועלה הדיון אל האחריות הציבורית כלפי הפרטים שמרכיבים את הציבור. זהו מעבר מחסד אל צדק חברתי. ממילא יש שני פרקים החוזרים על עצמם בשדרוג: מצוות צדקה מופיעה הן באחריותו של פרט אל פרט (פרק א'), והן באחריות הלאומית כלפי העניים (פרק ג'). גם נושא תאונות הדרכים מופיע פעמיים, בראשונה המיקוד הוא: אחריות הנהג - הפרט (פרק א'), ובשניה המיקוד הוא על אחריות החברה והמדינה לדאוג לבטיחות בדרכים (פרק ג').

היחידה חותמת ב"צדק חברתי וקדושה", פרק המרומם את הדיון כולו מתיקון חברה לצורך בחיים תקינים, לתיקון חברה כתנאי לקרבת ה'. מטרות הצדק החברתי הן גם לדאוג לסובל ולנזקק וגם לבנות חברה מוסרית הראויה לשכינת ה' בתוכה.

לקט מטרות הוראה
מותאמות לנושא: "אני והזולת"

הלומדים

1. יפנימו את משמעות הערך של "כל ישראל ערביין זה בזה".
2. יפתחו תחושת אחריות כלפי הזולת בנוגע לרווחת החיים והחוסן הרוחני – האמוני- הדתי
3. יפתחו תחושת אחריות כלפי עם ישראל בנוגע לרווחת החיים והחוסן הרוחני – האמוני- הדתי והמדיני.
4. יתפסו את התורה במלוא משמעותה כמקיפה את כל תחומי היחסים שבין היחיד לזולת.
5. ינתחו את החיבור ההדוק שבין המצוות שבין אדם לחברו למצוות שבין אדם למקום.
6. יפנימו את המשמעות של החיבור ההדוק בין המצוות שבין אדם לחברו ובין המצוות שבין אדם למקום.
7. יכירו עקרונות פעולה של תנועות חברתיות הפועלות בתחום הצדק החברתי והחסד.
8. יבחינו בין פעולות של חסד לפעולות של צדק חברתי.
9. יזהו בתוך מקורותינו היהודיים את היסודות של עקרונות הפעולה של תנועות חברתיות (כמובא במטרות 7-8).
10. יצטרפו באופן קבוע לפעילות של תרומה לזולת, בתחומים מעשיים ורוחניים – אמוניים – דתיים.
11. ישלטו במגוון מקורות ממכלול ספרותנו התורנית וההגותית – יהודית, הקשורים לתחומי המטרות שנמנו לעיל. השליטה תתבטא במכלול מדרג הרמות של תפקודי החשיבה והרגש.

פירוט תכנית לימודים

יחידת "אני והזולת"

א. אני וחברי אני והאחר

מקורות (עמ' בחוברת)	מקורות חובה ובחירה	מושגים מרכזיים	שעות	פרק	
3-7	1. יהושע או שופטים. 2. שמואל או מלכים.	חבר	2	מהו חבר? מהי חברות? בחירה קשה	א. 1.
7-8	רמב"ם פסקה שניה "והחברים שלושה..." עד סופה	חבר התועלת, חבר הנחת (ההנאה, הביטחון), אוהב המעלה.	1	"קנה לך חבר"	
9	תענית כא	או חברותא או מיתותא	1	הצורך בחברה	
10-12	אבות ה', יז. ר' מנחם המאירי (שאלתו הקצרה). בחירה: 3 מתוך 6 (5 פרשנויות על המשנה + בבלי ברכות).	מחלוקת לשם שמים ושלא לשם שמים	2	מחלוקת לשם שמים ושלא לשם שמים	א. 2.
12-14	ירושלמי שבת. בבלי יבמות. בחירה: 3 מתוך 6. משנה ב"מ + הכרת ארבעת המושגים ⁵ (לימוד הסוגיה עצמה יהיה בהתאם לרמת הכיתה)	אלו ואלו דברי א-להים חיים, האמת והשלום אהבו, ממון המוטל בספק חולקין, המוציא מחברו עליו הראיה, יהא מונח עד שיבוא אליהו, עביד איניש דינא לנפשיה,	5	דרכי פיתרון והכרעה במחלוקות	
15-16	רמב"ם הלכות דעות. בחירה: 1 מתוך 2.	דעות, השפעה חברתית	1	השפעה חברתית	
16-23	תמצית של ארבעת המקורות ⁶ חובה. בחירה: למידה מלאה של 1 מתוך 4.	הלשנה, הוצאת שם רע, רכילות, לשון הרע, מצוות תוכחה, לא תעמוד על דם רעך, אם לא יגיד ונשא עוונו, וכל מעשיך יהיו לשם שמים.	3	מהם גבולות החברות?	א. 3.

⁵ ממון המוטל בספק חולקין, יהא מונח עד שיבוא אליהו, המוציא מחברו עליו הראיה, עביד איניש דינא לנפשיה.
⁶ מקור חיים, אמונת החינוך, יחוה דעת, הרב מלמד.

23-26	ויקרא + שבת + ירושלמי נדרים. רמב"ם דעות. הרב קוק – שמונה קבצים. בחירה: 3 מתוך 76.	ואהבת לרעך כמוך, אהבת הבריות	3	אהבת הבריות	א. 4.
27-28	מ"חובות הלבבות" עד הסוף. בחירה: סיפור תנ"כי 1 מתוך 3.	הכרת הטוב, כפיות טובה	2	הכרת הטוב	
28-31	רמב"ם הלכות דעות. בחירה: 2 משניות מתוך 4. אגדתא אחת מתוך 3.	אל תסתכל בקנקן אלא בה שיש בו, "כל אלמנה ויתום לא תענון"	3	יחס נפשי לשונה	
31-36	דברים ט"ו. רמב"ם מתנות עניים פ"י. סוטה + ספרי + "מצווה ולב". בחירה: 1 מתוך 3 (ב"ב י, ב"ב ט, שבת קנו). 2 מתוך 5 (סוכה, רמב"ם פ"ז, שו"ע רמז, שו"ע רנ, עין אי"ה).	צדקה, גמילות חסדים, מעלות הצדקה, עניי עירך קודמין, והלכת בדרכיו, מעשים ומידות.	4	צדקה וגמילות חסדים	
36-38	הדיון העקרוני ללא הפרוט המעשי.	עזוב תעזוב, הקם תקים,	1	"עזוב תעזוב עימו"	
38-41	משניות. הרב יואל בן-נון – "מה עונשו של עבריין", "כיבוש היצר". בחירה: 1 מתוך 3. ⁸	אנוס, שוגג, מזיד, שוגג הקרוב לאנוס, שוגג הקרוב למזיד, כהן ששטה רביעית, כהן שהרג את הנפש.	3	זהירות בדרכים	
41-44	כל המקורות.	פיקוח נפש, קביעת רגע המוות (מוות מוחי, מוות נשימתי), כבוד המת, ניוול המת,	3	תרומת איברים	
44-48	בבא מציעא. הרב מדרן. בחירה: 1 מתוך 2 (שו"ת ממעמקים, הפואמה)	וחי אחיך עמך – חייך קודמין לחיי חברך, ימותו שניהם ואל יראה במיתתו של חברו	4	חיי מי קודמין?	
			38	סה"כ שעות	

⁷ רמב"ם הלכות אבל, רמב"ן, ספר החינוך, מכתב מאליהו, מידות הראי"ה, שו"ת יחל ישראל.
⁸ פרטי ההלכות של "עזוב תעזוב" (ר' יואל בן-נון, סעיפים 1-7), פרטי ההלכות של "זהירות בדרכים" (ר' יואל בן-נון, "זהירות!"), הרב זולדן.

ב. היחיד והיחד

מקורות	מקורות חובה ובחירה	מושגים מרכזיים	שעות	פרק	
49-53	שלושת המקורות חובה בסקירה ולא בעיון.	מעגלי אחווה,	3	מעגלי אחווה בתנ"ך	ב. 1.
53-55	משנה וגמ' בבא קמא. בחירה: רמב"ם 3 מתוך 5.	אחווה לאומית ואחווה דתית,	2	אחווה בחז"ל	
55-56	תורה תמימה ומשפט כהן.	שותפים לעומת "כנסת ישראל"	1	אחווה באמונה	
56-60	קידושין ⁹ . מהר"ל, ספר החינוך, רש"ר הירש. ספר חסידים. בחירה: 2 מתוך 4 (פרקי דר"א, רמב"ם, רמב"ן, גר"א).	כיבוד אב ואם	4	כיבוד אב ואם	ב. 2.
60-61	בחירה: 5 מתוך 8.	אחריות ותחרות	3	יחסי אחים	
62-64	בחירה: 1 מתוך 3 מדרשי "ערבות לרעה". תנחומא. הרב רבינוביץ.	כל ישראל ערביין זה בזה	1	ערבות לרעה ולטובה	ב. 3.
64-66	בחירה: 1 מתוך 3 (ב"י, שו"ע הרב, ט"ז). אבני נזר.	כל שאינו מחוייב בדבר אינו מוציא את האחרים ידי חובה, ברכת הנהנין, ברכת המצוות,	2	ערבות בקיום מצוות	
66-67	הכל – ר' שמעון שקופ	אהבת עצמו ואהבת זולתו,	2	מימוש עצמי מול ערבות	
			18	סה"כ שעות:	

⁹ לא הוגדר היקף החובה בקידושין, תלוי באופי ויכולת הכיתה.

מקורות	מושגים מרכזיים	שעות	פרק	
68-69	רמב"ם. בחירה: 2 מתוך 4 (רש"ר הירש, הרב אריאל, הרב שרלו, יונה גודמן)	2	מה בין צדק חברתי לחסד?	ג. 1.
70-71	משנה שקלים. בבא בתרא. רמב"ם. עין אי"ה. בחירה: 1 מתוך 3 (ויק"ר, ברכות, תהלים).	2	מדיניות צדקה של חברה	ג. 2.
71-74	גיטין מה. הרב שאול ישראלי. מהרש"ל. רמב"ם. בחירה: 1 מתוך 3. ¹⁰	3	פדיון שבויים	
74-76	מגילה. שו"ע. אג"מ. חלקת יעקב (בסקירה)	3	נכים ומוגבלים	
76-79	דברים. הרב גורן. בחירה: 2 מתוך 4. ¹¹	3	בטיחות בדרכים	
79-81	שני המקורות בבראשית. בחירה: 2 מתוך 4.	2	בצלם א-להים	ג. 3.
81-84	ריה"ל ורמב"ם.	3	היחס לגוי	
84-89	רמב"ם הל' תשובה וממרים. רב קוק עיקרי הדברים מתוך - "על במותינו חללים", בחירה: עין אי"ה או אגרת תקנ"ה.	2	פרישה מהציבור	ג. 4.
89-92	תוספתא יומא. הרב שרלו. בחירה: ישעיהו או זכריה.	2	צדק וקדושה	ג. 5.

¹⁰ בבא בתרא, גיטין נח + תוספות, תוספות מה + כתובות.

¹¹ משנה שקלים + רמב"ם. מועד קטן + רש"י. בב"ק + רש"י + מהרש"ל. שבת + רשב"א.

			22	סה"כ שעות:	
--	--	--	----	------------	--

למידה בכיתה: 78 שעות

למידה אישית מודרכת: 12 שעות

סה"כ: 90 שעות

דרכי למידה: (על-פי הנושאים שפורטו בסעיף ג דלעיל: הוראה – למידה)

- למידה פרונטאלית
- עבודה בקבוצות וסיכום במליאה
- עבודת חקר
- סדנה
- דמיון מודרך
- תיאטרון קריאה

4. משפחה (2 יח"ל- 155 ש' ללימוד המקורות + 25 ש' ללמידה מודרכת/ 1 יח"ל – 78 ש' ללימוד המקורות + 12 ש' ללמידה מודרכת)

צוות הפיתוח: אפרים ב"ק (התיכון הדתי – קבוצת יבנה); רעות ברוש (אולפנת אורות עציון, ראש צורים); חנה דרייפוס (תיכון דתי לבנות "פלך", ירושלים); נאוה ענזי (אולפנת צביה, עפולה).

רציונאל

מאז בריאת העולם טבוע בטבע ברייתנו הצורך והרצון להקים משפחה. באופן טבעי ונורמלי, גבר ואישה מחפשים זה את חברתו של זו, ובשניהם כמיהה לבניית בית משותף והולדת ילדים. המשפחה היא התא הבסיסי עליו מושתתת החברה האנושית. הצרכים היסודיים של האדם, הן אלו החומריים והן הרוחניים, מתמלאים במסגרת המשפחתית. בעם ישראל, המשפחה מהווה את אבן הבניין של האומה כולה. הבית היהודי הוא המקום בו ניתן לאדם להגשים את הרצון האלוקי, לעבוד את ה' ולקיים מצוותיו, באופן המלא והשלם ביותר. בדורנו אנו עדים להתערערות מעמדו של המוסד המשפחתי. רוחות חדשות נושבות, מבקשות לקעקע את יסודות הבית, ומציעות אלטרנטיבות שונות ומשונות. כמו כן, הרצון להינשא ולהוליד ילדים, כבר אינו ברור מאליו, וכן היכולת להתמיד ולהישאר חלק מן המערכת המשפחתית לטווח רחוק, התערערה. משום חשיבותה העצומה של המשפחה לאדם ולכלל, ועקב הקשיים העומדים לפתחה כיום, חשיבותה של יחידה זו גדולה לאין שיעור. היחידה מחולקת לארבעה שערים:

א. ויקרא שמם אדם- מיחיד לזוג

בשער זה נעסוק בתהליך העובר על איש ואישה- מהיותם שני אנשים נפרדים, בודדים, לזוג הבונה יחד מהות אחת, בית משותף, משפחה. נעקוב אחר בריאת האדם והאישה, נעלה סוגיות הקשורות בזיווג- האם הוא תוצאת השתדלות האדם או השגחת ה', האהבה- כבסיס ותשתית לקשר הזוגי, שתי סוגיות העולות מתוך היחסים בין המינים- מהותה של הצניעות, והיצר- כוחו, מעלתו, והתמודדויות שונות שהוא מזמן. נושאים אלו עצומים וגדולים וניתן להרחיב בהם עד בלי די, אנו הגבלנו את מסגרת הדיון כך שתתאים לאפשרות ביחידה זו.

שאלת גיל הנישואין נידונה אף היא בפרק זה והנושא החותם- הקידושין- כביטוי למחויבות בחיי הנישואין.

ב. שכינה ביניהם

בכוחם של איש ואישה הבונים את ביתם בקדושה, לזכות לכך שתשרה שכינה ביניהם. השכינה קשורה בעולם הטהרה, והלכות האישות. בשער זה נעמוד על מהותם של הלכות אלו, והעולם הרוחני המצוי בתשתיתם, ונעסוק במהות הקשר בין האיש לאישה - בחיבור של גוף ונפש. חציו השני של השער - השינויים שחלו בדורות האחרונים במעמד האישה הביאו עימם שינויים במבנה המשפחתי - חלוקת התפקידים בין האיש לאישה, בקשר ביניהם ועוד. בפרק זה נעסוק בשאלות המתעוררות משינויים אלו. כמו כן נעסוק באתגרים העומדים לפיתחה של המשפחה בעידן המודרני, בעקבות תפיסות חדשות של האדם והמשפחה.

ג. בניית הבית

מטרתו של שער זה היא להדגיש כי בניית הבית היא תהליך ארוך ואינסופי, הדורש רצון טוב, מוכנות להשקעה, לעמל ולעבודה זוגית משותפת. הפרק מנסה לתת 'ארגז כלים' בסיסי של מידות ונושאים החשובים לבניית הבית ולהקמת המשפחה - שמחה, תקשורת, נתינה, כבוד ושלוש בית.

ד. מזוג למשפחה

שער זה עוסק במעבר של בני זוג משניים - למשפחה - בהולדה, או חלילה, בעקרות. בחינוך הילדים, ביחסים בתוך המשפחה - הקשר עם הדורות הקודמים, הקשר עם ההורים - כיבוד הורים, והיחסים בין האחים.

פרק זה הוא הפרק היחיד ביחידה זו שלא רק מפגיש את התלמיד עם משהו שהוא יזכה בע"ה להיות חלק ממנו בעתיד אלא עם המקום בו הוא נמצא היום - כילד וכאח.

בכל אחד מהפרקים צרפנו מגוון מקורות מהתנ"ך, גמרא, מדרש, מחשבה והלכה. השתדלנו לאפשר למורה חופש בחירה גדול ולכן ברוב המקרים הוצעו מספר גדול של קטעי מקורות והמורה יבחר את המקורות לפי ההנחיות בהתאם לאופיים ורמתם של תלמידיו. המגוון הרחב של המקורות מאפשר למורה לנצל קטעים שלא נלמדו בכתה למטלות ביצוע. מומלץ להיעזר בקטעים 'הסיפוריים' מהגמרא והמדרש וכמובן בנספחים שצורפו על מנת לחזק את ההכרה שלא מדובר במידות עילאיות לאנשי מעלה בלבד, אלא לאורחות חיים הלקוחים מתוך עולמנו. תוך כדי לימוד יתכן ויעלו סיפורים אישיים או חשיפת אירועים המצריכים הדרכה אישית, אין לחשוש מההתפתחות הזאת בתנאי שנקטים אמצעי זהירות מתאימים. באופן כללי זוהי תופעה רצויה, שהדברים נוגעים וקשורים לעולמו של התלמיד. אם מתעורר צורך יש להפנות את התלמיד לשיחת הנחיה אישית עם אנשי מקצוע.

מטרות הוראה**הלומדים**

1. יפנימו את משמעות ערך "המשפחה" במסורת היהודית.
2. יבנו באישיותם מידות שיידרשו להם בהמשך החיים על מנת לחיות במערכת זוגית ומשפחתית.
3. יבחינו בין מה שמוצג בעולם התרבותי העכשווי כ"אהבה" לבין מה שמוצע במקורות היהודיים ביחס למושג זה.
4. ירכשו כלים על מנת להתמודד עם ההתמודדויות שעולם היצר תובע מהם בשלב זה של חייהם.
5. יפתחו מבט מחודש על המערכת המשפחתית בה הם חיים כיום: הורים ואחים.
6. יפנימו את משמעותו של הקשר הזוגי בתוך עולם עבודת ה' שלהם.
7. ינתחו את אופי הקשרים הזוגיים המוצגים בספרות התורנית.

8. יכירו בהתמודדויות שמערכת זוגית ומשפחתית עלולה להפגיש את האדם עמהן ויפתחו כלי התמודדות עם קשיים אלו.
9. יזהו את חשיבותו של העמל והוויתור בבניית בית ויישמו כלי עבודה נפשיים אלו על הקשרים החברתיים והמשפחתיים שבמסגרתם הם חיים היום.
10. יפנימו את חשיבותה של הצניעות ואת תפקידה בבניית המערכת הזוגית.
11. ישלטו במגוון מקורות ממכלול ספרותנו התורנית וההגותית – יהודית, הקשורים לתחומי המטרות שנמנו לעיל. השליטה תתבטא במכלול מדרג הרמות של תפקודי החשיבה והרגש

פירוט נושאים ושעות הוראה - שתי יחידות לימוד:

הפרק	הסעיף	שעות הוראה	מושגים מרכזיים	מקורות (עמודים בחוברת) טעון השלמה	מקורות חובה	מקורות בחירה ורשות
ויקרא שמם אדם- מיחיד לזוג	לא טוב היות האדם לבדו	8	עצם מעצמי, עזר כנגדו, יחס מיני ויחס אישי.		בראשית ב	חזקוני, עקידת יצחק, מהרל, שד"ל, רש"ר הירש, זוהר- <u>ארבעה מביניהם</u> יבמות ס"ב:- מקור משלים לבראשית רבא י"ז, <u>למעוניינים להרחיב</u> . בראשית רבא ס', שיר השירים רבה, א- אחד <u>מביניהם</u> . רמב"ם הל' עבודת יום הכיפורים שו"ת יחווה דעת- <u>אחד מביניהם</u>
	הנסירה	8	הנסירה, דו פרצופין, אנדרוגינוס, צלם אלוקים, בחירה והכרח,		בראשית א, ב, ה בבלי ברכות סא. רש"י שם, בראשית רבא פרשה	איתמר אלדר, זאב סולטנוביץ, הרב קנוהל- <u>אחד מביניהם</u> הרב קוק, אורות ישראל קמ"ב- <u>רשות לרוצים</u>

להעמיק נספחים- רשות	ח' הרב סולובייצ'יק - קהילת הנישואין		דבקות ואחדות, פנים בפנים ואחור באחור			
ספר האגדה, מדרש תהילים נ"ט- אחד מביניהם בבלי מועד קטן, ריטב"א, שפת אמת- שניים מביניהם רב צדוק, החזון איש- אחד מביניהם הרב עובדיה, הרב וייצן, הרב אבינר- אחד מביניהם	בראשית כ"ד בראשית רבא סח, ד בבלי סוטה ב ע"א, ורש"י שם שו"ת הרמב"ם		הקב"ה מזווג זיווגים, מושיב יחידים ביתה, קשה כקריעת ים סוף, זיווג לפי מעשיו של אדם, בת קול, זיווג ראשון זיווג שני,	6	זיווג- בין אמונה להשתדלות	
שני מקורות נוספים	שיר השירים, בראשית רבה, מהר"ל, בראשית כ"ט ופרשנים, ברטנורא על אבות, רש"ר הירש, יושר דברי אמת		אהבה מקלקלת השורה, אהבה שאינה תלויה בדבר, אהבה מצד שהם דבר אחד,	8	אהבה	
שולחן ערוך אבן העזר, רמב"ם הלכות אישות, החזון איש- שניים מביניהם רמב"ם הלכות איסורי ביאה, המאירי קידושין, המאירי אבות- שניים מביניהם רמב"ם הלכות דעות, זוהר חדש-	משנה אבות, בבלי קידושין כט עב		ריחיים בצווארו, הרהורי עבירה,	5	גיל הנישואין	

	בבלי ברכות, שו"ע אור"ח, סימן ב'					
קידושין ל' - <u>בחירה</u> -אורחות צדיקים, רמב"ם משנה תורה, שיחות הר"ן, מאור ושמש - פלא יועץ, הרב יהודה לוי- <u>שלושה</u> <u>מביניהם</u> . <u>ציצית- חלק</u> <u>רשות</u> השל"ה, הרב קוק, האדמו"ר מסלונים, הרב <u>פיינשטיין- שניים</u> <u>מתוכם</u> . <u>אחת מן</u> <u>התפילות</u> .	יומא ס"ט, בראשית רבא, שמות ורש"י. משלי ז', סוכה נ"ב, קידושין פ"א		ללא יצר אין חיים, הדינמיקה של הנפילה אל החטא, 'כל הגדול מחברו יצרו גדול הימנו', בראתי יצר הרע- בראתי לו תורה תבלין, חשיבות השמחה בהתמודדות עם היצר, הציצית כתזכורת מתמדת לנוכחות ה', כוחה של תשובה, חשיבות התפילה כחלק מההתמודדו ת עם היצר הרע.	8	כוחו של היצר	
רשות: רמב"ם הל' אישות פרק י"ב מדרש שכל טוב	ברכות הקידושין והנישואין רמב"ם הל' אישות פרק א' הכתובה בבלי קידושין ב', הרב נעם פרל		כריתת ברית, כסף שטר ביאה, כתובה, התחייבות.	6	קידושין	הרב סלובייצ'יק, הרב שג"ר, הרב נגן, הרב שפירא- <u>שניים מתוכם</u> .

<p>אחד מתוך שניים מהרל כרך ב עמ' כח איש ואשה הר' קנוהל ניתן להסתמך על: סוטה ב א, בראשית רבה סח (מופיע בשידוכין) נספח: שיר אסתר קל-וחשבתי בליבי</p>			<p>*שונות בין בני הזוג *ארגז כלים לבנית הזוגיות'</p>	3	מבוא	בניית הבית
<p>אחד מתוך שניים *יבמות סג, עא פרוש בן יהודע על יבמות *נדרים, עא ירושלמי שבת פרק ו' א'</p>	הרב דסלר קונטרס החסד		<p>*נתינה ונטילה *זכות האישה בלימוד התורה של בעלה</p>	6	נתינה	
<p>רשות קידושין מא, עא יבמות סב, עא 2 מקורות מ-4 *מנורת המאור נר ג כלל ו, ח"ד פ"ב *ר' חיים ויטאל שער המצוות תחילת פר' עקב. *ר' כי-טוב, איש וביתו, עמ' קנח. *ר' אבינר, רעים אהובים עמ' 175 נספח: מתוך התורה המשמחת.</p>	בבא מציעא נט, עא		<p>*חובת הבעל בכבוד אשתו. *חשיבות הכבוד ההדדי בחיי המשפחה.</p>	6	כבוד	
			חשיבות התקשורת	6	תקשורת	

<p>פרוש אחד חובה *רמבן כז ד' *ר' נבנצאל, שיחות לספר בראשית שיחה יז'</p> <p>2 מקורות בחירה *מסכת דרך ארץ פ' ו. *ברכות ח, עא. *גיטין ו, עב. *ברכות סא, עא.</p> <p>רשות בהתאמה לכיתה, מדרש תהילים מזמור נט'.</p> <p>מקור אחד בחירה *ר' קרליבך, "קומו לרקוד". *ר' בלייכר, שכינה ביניהם. *אש התורה, ר' זליג פליסקין.</p> <p>נספח: גברים ממאדים נשים מנוגה.</p>	<p>בראשית כז</p> <p>נדרים סו, עב. שמואל פאוסט, בן בבל שעלה לא"י.</p>		<p>בין בני הזוג.</p> <p>לימוד הפרק בדגש על תקשורת בלבד.</p>			
<p>מקור אחד חובה *כתובות ח, עא *ברכות ו, עב.</p> <p>רשות פרקי דרבי אליעזר "חורב" פרק יא.</p> <p>מקור הילכתי</p>	<p>דברים כד ה'. החינוך מצוה תקפ"ב</p>		<p>חשיבות השמחה בחיי המשפחה. דגש על שנה ראשונה.</p>	6	שמחה	

<p>אחד - בחירה *פסחים קט, עא. *שו"ע או"ח תקט"ב. *פסחים עב, עב. מקור אחד - בחירה *הרבי מסלונים, נתיבות שלום חלק א'. *ר' קרליבך מתוך "קומו לרקוד". נספח: מתוך 'התורה המשמחת'.</p>			<p>ביטוי מעשי בחיי יום יום לשמחה על פי ההלכה.</p>			
<p>מקור אחד - בחירה *כתובות סב, עב. *ויקרא רבה פרשה ט'. <u>רשות</u> - הרב ארוש סוד השלום נספח: *מתוך 'התורה המשמחת' *מתוך 'צדיק יסוד עולם'</p>	<p>רמב"ם הלכות אישות כא ט'. רמבם, הלכות ת מגילה וחנוכה, ד' יב-יד</p>		<p>ההלכה מסייעת לשמירה על שלום בית.</p>	6	שלום בית	
<p>רמב"ם, מקוואות יא. בבלי, סנה' + רש"י שם - <u>רשות</u> הרב סולובייצ'יק הרב לאם - <u>אחד</u> מביניהם</p>	<p>ויקרא י"ח תנחומא, תזריע ט' בבלי, גדה לא: כוזרי, ג', מט שיה"ש רבה הרב קנוהל</p>			6	טהרת המשפחה	שכינה ביניהם
<p>ברכות ס"ב <u>רשות</u> זוהר ח"ג, דף פ"א: <u>רשות</u> מו"ה ג', ח'</p>	<p>בראשית ד' רש"י שם רמב"ן בראשית ב, ט</p>			6	הקשר ברבדים השונים - בגוף	

איגרת הקודש באר הגולה ר' ברוך מקוסוב <u>שניים מביניהם</u>	באר מים חיים ר' יעקב נגן				ובנפש	
הרב שג"ר הרב אבינר הרב שרייבר- <u>אחד מביניהם</u>	משנה כתובות, פ"ה מ"ה הרב אריאל- שינויים במבנה הרב לבנון- הרב ליאור הרב אריאל הרב שרלו			6	שינויים במבנה המשפחתי	
שני מקורות נוספים	בראשית יב, טו הרב שטיינזלץ, הרב סמט ציץ אליעזר והרב שרלו		וויסות תרבותי, וויסות טבעי, איסור עריות משפחה, שותפות אדם ואלוקים, אומה, טהרת המשפחה	4	ערך המשפחה לאדם, לעם ולעולם	מזוג למשפחה
מקור נוסף.	תהילים, בראשית רבה, רבה, סלובייצ'יק ונידה		פרו ורבו, מעשה בריאה, שלושה שותפין,	6	הולדה- ברכת הילדים	
מקור נוסף	בראשית ל' ורמב"ן, עקידת יצחק ובראשית רבה		קבאה, תפילה, ביד ה', אשה, חוה, תכלית משותף, מתאוה לשמוע שיחתן, ג' מפתחות	5	עקרונות	
	קידושין כט, הרב חיים דוד הלוי		מצוות הבן על האב, תקנת אושא	4	חובות ההורים כלפי ילדיהם	
	משלי ומדרש		חנוך לנער על פי דרכו,	6	דרכי חינוך	

	משלי, חובת התלמידים, רש"ר הירש, הרב בר שאול, שמואל א' ופירוש רד"ק, הרב סמט		נעורים, תוכחה, אהבה, גבולות			
שני מקורות נוספים	בראשית י"ח ורש"ר הירש, מדרש תנחומא על יוסף והרב סלובייצ'יק (אפשר חלק מהקטע בכיתות שמסובך)		מייסד ומחנך אומה, איקונין של אביו,	6	קשר בין דורי, הנחלת המסורת	
מקור נוסף + 2 מתוך הדילמות בכיבוד הורים.	פסוקים מתורה, קידושין ל, שולחן ערוך, ספר החינוך, קידושין לא, רש"ר הירש,		כיבוד, מורא, הכרת טוב, השוואה בין כבוד ה' לכיבוד הורים, מסורת, שרשרת הדורות	8	כיבוד הורים	
2 מקורות נוספים	בראשית ד, בראשית ל"ז, רמב"ן, אוצר המדרשים קטע שני, משלי י"ז ופרשנים		אחוה, קנאה, אהבה, שנאה, חבר ואח	8	יחסי אחים	
				155 ש'		סה"כ:
				25 ש'		ללמידה אישית מודרכת
				180 ש'		סה"כ כללי

פירוט נושאים ושעות הוראה - יחידת לימוד אחת:

הפרק	הסעיף	שעות הוראה	מושגים מרכזיים	מקורות (עמודים בחוברת)	מקורות חובה	מקורות בחירה ורשות
ויקרא שמם אדם- מיחיד לזוג	לא טוב היות האדם לבדו	6	עצם מעצמי, עזר כנגדו, יחס מיני ויחס אישי.		בראשית ב	חזקוני, עקידת יצחק, מהרל, שד"ל, רש"ר הירש, זוהר- ארבעה מביניהם יבמות ס"ב:- מקור משלים לבראשית רבא י"ז, למעוניינים להרחיב. בראשית רבא ס', שיר השירים רבה, א- אחד מביניהם. רמב"ם הל' עבודת יום הכיפורים שו"ת יחווה דעת- אחד מביניהם
	הנסירה	6	הנסירה, דו פרצופין, אנדרוגינוס, צלם אלוקים, בחירה, והכרח, דבקות ואחזקות, פנים בפנים ואחור באחור		בראשית א, ב, ה בבלי ברכות סא. רש"י שם, בראשית רבא פרשה ה'	איתמר אלדר, זאב סולטנוביץ, הרב קנוהל- אחד מביניהם הרב קוק, אורות ישראל קמ"ב- רשות לרוצים להעמיק נספחים- רשות
	זיווג- בין אמונה	3	הקב"ה מזווג זיווגים,		בראשית כ"ד בראשית	ספר האגדה, מדרש תהילים

<p>נ"ט- אחד מביניהם בבלי מועד קטן, ריטב"א, שפת אמת- אחד מביניהם רב צדוק, החזון איש- אחד מביניהם הרב עובדיה, הרב וייצן, הרב אבינר- אחד מביניהם</p>	<p>רבא סח, ד בבלי סוטה ב ע"א, ורש"י שם שו"ת הרמב"ם</p>		<p>מושיב יחידים ביתה, קשה כקריעת ים סוף, זיווג לפי מעשיו של אדם, בת קול, זיווג ראשון זיווג שני,</p>		<p>להשתדלות</p>	
<p>שני מקורות נוספים</p>	<p>שיר השירים, בראשית רבה, מהר"ל, בראשית כ"ט ופרשנים, ברטנורא על אבות, רש"ר הירש, יושר דברי אמת</p>		<p>אהבה מקלקלת השורה, אהבה שאינה תלויה בדבר, אהבה מצד שהם דבר אחד,</p>	6	<p>אהבה</p>	
<p>מדרש תנחומא, בבלי קידושין, במדבר רבא, בבלי תענית, ילקוט שמעוני- <u>שלושה מביניהם.</u> מהר"ל חידושי אגדות- <u>מקור</u> <u>בחירה.</u> צניעות יופי וקדושה, תכונת הצניעות- סודה והדרך לקנותה, נזר הצניעות- <u>אחד מביניהם.</u> סיפורי צניעות- <u>ארבעה מתוך</u> <u>תשעת הסיפורים</u> זוהר מדרש הנעלם- <u>מקור</u> <u>רשות.</u> מדרש תנחומא, מדרש תהילים,</p>	<p>מיכה פרק ו'</p>			8	<p>צניעות</p>	

<p>הרב דרייפוס- <u>אחד מביניהם.</u></p> <p>משנה ברורה, הרב פיינשטיין- <u>אחד מביניהם.</u></p>	<p>ויקרא רבא- 'גומל נפשו איש חסד' בראשית ב- ג</p> <p>בבלי ברכות, שו"ע אור"ח, סימן ב'</p>					
<p>קידושין ל' - <u>בחירה</u> -אורחות צדיקים, רמב"ם משנה תורה, שיחות הר"ן, מאור ושמש- פלא יועץ, הרב יהודה לוי- <u>שלושה</u> <u>מביניהם.</u> ציצית- <u>חלק</u> <u>רשות</u> השל"ה, הרב קוק, האדמו"ר מסלונים, הרב פיינשטיין- <u>שניים</u> <u>מתוכם.</u> -אחת מן <u>התפילות.</u></p>	<p>יומא ס"ט, בראשית רבא, שמות ורש"י. משלי ז', סוכה נ"ב, קידושין פ"א</p> <p>דרכי תשובה- יומא פ"ו,</p>		<p>ללא יצר אין חיים, הדינמיקה של הנפילה אל החטא, 'כל הגדול מחברו יצרו גדול הימנו', בראתי יצר הרע- בראתי לו תורה תבלין, חשיבות השמחה בהתמודדות עם היצר, הציצית כתזכורת מתמדת לנוכחות ה' כוחה של תשובה, חשיבות התפילה כחלק מההתמודדות עם היצר</p>	8	<p>כוחו של היצר</p>	

			הרע.			
			כריתת ברית, כסף שטר ביאה, כתובה, התחייבות.	5	קידושין	
רשות: רמב"ם הל' אישות פרק י"ב מדרש שכל טוב	ברכות הקידושין והנישואין רמב"ם הל' אישות פרק א' הכתובה בבלי קידושין ב', הרב נעם פרל					הרב סולובייצ'יק, הרב שג"ר, הרב נגן, הרב שפירא- שניים מתוכם.
אחד מתוך שניים מהרל כרך ב עמ' כח איש ואשה הר' קנוהל ניתן להסתמך על: סוטה ב א, בראשית רבה סח (מופיע בשידוכין) נספח: שיר אסתר קל-והשבתי בליבי			*שונות בין בני הזוג *ארגז כלים לבנית הזוגיות'	2	מבוא	בניית הבית
אחד מתוך שניים *יבמות סג, עא פרוש בן יהודע על יבמות *נדריסג, עא ירושלמי שבת פרק ו' א'	הר דסלר קונטרס החסד		*נתינה ונטילה *זכות האישה בלימוד התורה של בעלה	4	נתינה	
רשות קידושין מא, עא יבמות סב, עא מקור אחד מתוך 4 *מנורת המאור	בבא מציעא נט, עא		*חובת הבעל בכבוד אשתו. *חשיבות הכבוד ההדדי בחיי המשפחה.	4	כבוד	

<p>נר ג כלל ו, ח"ד פ"ב *ר' חיים ויטאל שער המצוות תחילת פר' עקב. *ר' כי-טוב, איש וביתו, עמ' קנח. *ר' אבינר, רעים אהובים עמ' 175</p> <p>נספח: מתוך התורה המשמחת.</p>						
<p>פרוש אחד חובה *רמבן כז ד' *ר' נבנצאל, שיחות לספר בראשית שיחה יז'</p> <p>2 מקורות חובה *מסכת דרך ארץ פ' ו. *ברכות ח, עא. *גיטין ו, עב. *ברכות סא, עא.</p> <p>רשות בהתאמה לכיתה, מדרש תהילים מזמור נט'.</p> <p>מקור אחד בחירה *ר' קרליבך, "קומו לרקוד". *ר' בלייכר, שכינה ביניהם. *אש התורה, ר' זליג פליסקין.</p>	<p>בראשית כז</p> <p>נדרים סו, עב. שמואל פאוסט, בן בבל שעלה לא"י.</p>		<p>חשיבות התקשורת בין בני הזוג.</p> <p>לימוד הפרק בדגש על תקשורת בלבד.</p>	4	תקשורת	

<p>:bxpj גברים ממאדים נשים מנוגה.</p>						
<p>רמב"ם, מקוואות יא. בבלי, סנה' + רש"י שם- <u>רשות</u> הרב סולובייצ'יק הרב לאם- <u>אחד</u> מביניהם</p>	<p>ויקרא י"ח תנחומא, תזריע ט' בבלי, נדה לא: כוזרי, ג', מט שיה"ש רבה הרב קנוהל</p>			4	<p>טהרת המשפחה</p>	<p>שכינה ביניהם</p>
<p>מקור נוסף</p>	<p>בראשית יב, טו הרב שטיינזלץ, הרב סמט ציץ אליעזר</p>		<p>וויסות תרבותי, וויסות טבעי, איסור עריות משפחה, שותפות אדם ואלוקים, אומה, טהרת המשפחה</p>	2	<p>ערך המשפחה לאדם, לעם ולעולם</p>	<p>מזוג למשפחה</p>
	<p>תהילים, בראשית רבה, הרב סולובייצ'יק ונידה</p>		<p>פרו ורבו, מעשה בריאה, שלושה שותפין,</p>	4	<p>הולדה- ברכת הילדים</p>	
	<p>משלי ומדרש משלי, חובת התלמידים, רש"ר הירש, הרב בר שאול,</p>		<p>חנוך לנער על פי דרכו, נעורים, תוכחה, אהבה, גבולות</p>	4	<p>דרכי חינוך</p>	
<p>מקור נוסף + 1 מתוך הדילמות בכיבוד הורים.</p>	<p>פסוקים מתורה, קידושין ל, שולחן ערוך, ספר החינוך, קידושין לא, רש"ר הירש,</p>		<p>כיבוד, מורא, הכרת טוב, השוואה בין כבוד ה' לכיבוד הורים, מסורת, שרשרת הדורות</p>	4	<p>כיבוד הורים</p>	
	<p>בראשית ד, בראשית ל"ז, רמב"ן, אוצר</p>		<p>אחוה, קנאה, אהבה, שנאה, חבר ואח</p>	4	<p>יחסי אחים</p>	

	המדרשים קטע שני, משלי י"ז ופרשנים				
				78 ש'	סה"כ:
				12 ש'	ללמידה אישית מודרכת
				90 ש'	סה"כ כללי

=====

מקורות

אדלר, ש' (התשס"ו). "מה אהבתי תורתך". בתוך: חוזר מנהל החינוך הדתי התשס"ו/3
הוראה משמעותית, עמ' 7 – 17.

איזנברג, י' (התשנ"א). "מבנה דעת במדעי היהדות". בתוך: זילברשטיין, מ. (עורך) **מבני דעת
של המקצועות וגישה אחדותית בתכנון לימודים**. משרד החינוך והתרבות, האגף לתכניות
לימודים, הגף להכשרת עובדי הוראה, עמ' 48 – 65.

בירנבוים, מ' (התשנ"ז). **חלופות בהערכת הישגים**. הוצאת רמות, אוניברסיטת תל-אביב

בירנבוים, מ', יועד, צ', כ"ץ, ש, קימרון, ה, (2000). **בהבניה מתמדת, סביבה
לפיתוח מקצועי של מורים בנושא תרבות הל"ה המטפחת הכוונה עצמית בלמידה**. משרד
החינוך, המינהל הפדגוגי, האגף לחינוך יסודי. אוניברסיטת תל-אביב, בית-הספר לחינוך.

גרינצויג, מ'; רובינשטיין, י' (עורכים, התשס"ג). **על רב- תחומיות בין תחומיות ומה שביניהם**.
משרד החינוך, האגף לתכנון ולפיתוח תכניות לימודים, ירושלים.

זוהר, ע' (1996). **ללמוד, לחשוב, וללמוד לחשוב**. משרד החינוך, האגף לתכניות לימודים,
מכון ברנקו וייס לטיפוח החשיבה.

משרד החינוך התרבות והספורט. מינהל החינוך הדתי (התשס"ה). "סיכום והמלצות של
ועדת "תורת חיים". **חוזר מנהל החינוך הדתי**, חוזר מיוחד, התשס"ה/2.

משרד החינוך, מינהל החינוך הדתי (מהדורה מעודכנת, התשס"ח), **קווים מנחים למדיניות
החינוך הממלכתי- דתי**, ירושלים.